

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
кафедра всесвітньої історії**

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК
СІЄНИ У XII-XIV ст.
Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:

студент 6 курсу, 621 групи

Романюк Олег Романович

Керівник:

Кандидат історичних наук,
доцент:

Кожолянко Олена Віталіївна

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2022 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Сич О.І.*

Чернівці – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК СІЄНИ У ПЕРІОД РАННЬОЇ КОМУНИ.....	
1.1. Виникнення комуни. Зовнішня політика та економіка Сієни наприкінці XII-XIII ст.....	
1.2. Соціальна структура населення Сієни. Боротьба між нобілями та пополанами.....	
РОЗДІЛ 2. ПРАВЛІННЯ УРЯДУ ДЕВ'ЯТИ СИНЬЙОРІВ. СІЄНА НАПРИКІНЦІ XIII – I-й пол. XIV ст.	
2.1. Уряд Дев'яти синьйорів.....	
2.2. Суспільно-політичне життя Сієни у I-й пол. XIV ст.....	
РОЗДІЛ 3. СІЄНСЬКА КОМУНА У II пол. XIV ст.....	
3.1. Правління Уряду Дванадцяти синьйорів.....	
3.2. Правління Уряду П'ятнадцяти синьйорів.....	
3.3. Комуна та народні коаліції наприкінці XIV ст.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Історія європейського середньовічного міста наразі незмінно залишається у фокусі уваги сучасних дослідників. Це не є випадковістю, оскільки саме місто, надаючи значну кількість імпульсів для розвитку середньовічній цивілізації, суттєво сприяло стрімкому просуванню європейського суспільства вперед. У повній мірі це стосується також італійських середньовічних міст, зокрема і Сієни.

Середньовічна Сієна була одним із політичних та економічних центрів Тоскани. Місто художників та банкірів, комуна, котрій довелося пережити гострі соціальні потрясіння. Провідну роль у тогочасній Сієні відіграє торгово-ремісничий прошарок населення, що отримав назву «пополани». Саме цей прошарок став основною політичною силою, яка добивається незалежності комуни і поступово приходять в ній до влади, долаючи опір спочатку великого феодального дворянства, а згодом також і дрібного нобілітету, що проживав у місті. Ще наприкінці XIII ст., після прийняття у 1277 р. «народних статутів», торгівельна верхівка міста - багаті пополани, відсторонили від влади нобілів та сформували Уряд Дев'яти синьйорів (1287-1355). Діяльність цього уряду розгорталася у умовах відносної соціальної стабільності та економічного процвітання та ознаменувала собою своєрідний «золотий вік» у історії Сієни, культурний розквіт котрої і припадає саме на I-у пол. XIV ст. У II-й пол. XIV ст. у умовах економічної, соціальної та демографічної кризи, суспільно-політичні зміни продовжувалися. Уряд Дев'яти синьйорів було повалено, а влада перейшла до рук інших соціально-політичних груп, спочатку це були середні пополани, котрі сформували уряд Дванадцяти синьйорів (1355-1368 рр.), а згодом коаліції, відомої як уряд Реформаторів до

якої входили дрібні пополани (1369-1385 рр.). Саме у цей період зростає політична активність нобілів котрі виступали у союзі із різними прошарками народу, загострюється соціально-політична боротьба у самому місті. Сієна втратила свою незалежність тільки після закінчення Італійських воєн, часу коли вона увійшла до складу Великого герцогства Тосканського (1559 р.). Довше, порівняно із рештою тосканських міст-держав, збереження Сієною незалежності та республіканської системи, було значною мірою, обумовлене її соціально-політичним розвитком у XII-XIV ст.

Сієнська республіка є одним із найяскравіших прикладів бурхливого розвитку середньовічної комунальної демократії, так само видозміни її політичних інституцій й становлення «партійного» та коаліційної принципу у політичному житті, котрий у майбутньому став базою політичної системи сучасної Італії. Саме цим зумовлена **актуальність** нашого дослідження.

Метою даного дослідження є виявлення характерних особливостей суспільно-політичного розвитку Сієни у XII – XIV століттях, саме ці особливості багато у чому і визначили унікальність її історичного шляху.

Для досягнення мети у роботі необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- вивчити процес зародження комуни в Сієні;
- дослідити особливості суспільно-політичного розвитку і соціальну структуру Сієни у XII – XIII ст.;
- проаналізувати політичну і соціально-економічну діяльність урядів Дев'яти, Дванадцяти та П'ятнадцяти синьйорів;
- визначити основні віхи соціальної боротьби пополанів та нобілів у XIV ст.;

- розкрити характерні особливості суспільно-політичного життя Сієнської республіки й правління народних коаліцій наприкінці XIV ст.

Об’єктом даного дослідження виступає політичний й соціально-економічний розвиток міст Центральної Італії у період пізнього середньовіччя.

Предметом даного дослідження є суспільно-політичний розвиток Сієни протягом XII – XV ст., котрий передбачає виявлення змін у соціальній структурі, політичній організації та суспільній свідомості городян Сієни у означений період.

Хронологічні межі роботи охоплюють період XII – XIV ст. Вибір нижньої межі був зумовлений утвердженням комуни у Сієні (1125 р.), час коли городяни вперше обрали консулів міста, вибір верхньої межі – запровадженням «партійного» та коаліційної принципу у політичному житті Сієни, що тривало у II-ій пол. XIV ст. та було перерване у 1399 р., часу коли Сієна перейшла на короткий час під владу герцогів Вісконті.

Географічні межі нашого дослідження охоплюють територію, котру займали середньовічна Сієна і її округ (контадо), та землі Тоскани, із котрими була тісно пов’язана історія цього міста.

Дослідженням цієї теми займалося чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників. Кожен з цих дослідників подає власне трактування тим чи іншим подіям. Тому автор даної роботи прагне дати адекватну оцінку цим подіям, виявити неточності і усунути суперечності. У **історіографії** Сієнської комуни варто зазначити наявність як традиційних, так і нових підходів. У межах дослідження політичної історії італійських міст, вивчалися також проблеми становлення комун й їхньої сутності, ролі у цих комунах

різноманітних соціальних сил, переходу від комуни до синьйорії, також впливу «кризових явищ» XIV-XV ст. на ці процеси. Досить широко досліджувалися проблеми еволюції політичних інститутів, соціальна основа синьйорії, а також політика окремих синьйорів. Отже, історія Сієни досліджує мого нами комунального періоду здавна привертала увагу науковців.

Одним із перших з істориків міста вважається нащадок аристократичного сімейства О. Малавольті. Він склав наприкінці XVI ст. детальну історію Сієни від її заснування аж до середини XVI ст., у котрій приділено значну увагу саме комунальному періоду Сієни. На початку XVII ст. Джургурта Томмазі (нащадок заможних сієнських купців) опублікував свою працю котра була присвячена сієнській історії. У XVIII ст. було опубліковано декілька сієнських хронік XIV-XV ст., вони були підготовлені до видання тогочасним ерудитом У. Бенвольєнті. Його вступна стаття й коментарі до текстів хронік містять в собі надзвичайно цінний матеріал для вивчення зазначеного періоду історії міста.

Значне посилення наукового інтересу щодо проблем середньовічного міста на межі XVIII – XIX ст. змогло відкрити нові перспективи у його вивченні: у межах романтичної історіографії розпочинається дослідження становлення комун та загалом сутності комунального устрою у італійських містах, втілюється так званий «перший великий прояв духу свободи» (згідно С. Сісмонді).

Під впливом романтизму, вийшла у світ у Сієні робота, котра була присвячена історії сієнської комуни, автором цієї роботи був ще один з представників сімейства міської аристократії – В. Буонсіньорі. У той же час почав виходити друком і щорічний «Сієнський історичний бюлетень».

Наприкінці XIX – на поч. XX ст. під впливом позитивізму дослідження та вивчення італійських комун виходить на новий рівень. М. М. Ковалевський і П. Віллари [49, 50], під час дослідження проблем політичного устрою італійських міст, наголошували на обмеженості комунальної демократії, з котрою вони пов'язували відчутне та швидке загострення соціальних суперечностей, вони вважали оплотом справедливості та законності синьйорію, у ній вони бачили перший крок на шляху створення ліберальної держави сучасної їм.

Подальший поступовий розвиток ідей позитивізму призводить до формування окремих шкіл. Так, представники італійської економіко-юридичної школи (Г. Сальвеміні, П. Каджезе, Н. Родоліко та ін.), під час досліджень історії флорентійської та сієнської комун, наполягали на їх прогресивності та революційності. Зазначені вчені підкреслювали «революціонізовану» роль у комунах посполанів - представників торгово-ремісничого населення, та трактували діяльність комун як руйнування феодальних порядків [32, с. 178].

Праця «Документи з історії політичних переворотів у Сієні II-ої пол. XIV ст.» французького історика Ж. Люшера (1906), стала початком нового етапу у вивченні історії сієнської комун у еволюційному ключі. Підкреслюючи доволі прогресивну роль посполанів у всій історії сієнської комун, Ж. Люшер вказував на існування різних прошарків «пополо», він досліджував уряди («*Ruolo Minuto*»), котрі формувалися із «дрібного народу». Люшер дійшов висновку, про те, що діяльність кожного нового уряду ставала якісно новим етапом на шляху демократизації суспільства. Він вважав, що вищого ступеню демократії було досягнуто у період правління першої народної коаліції – Реформаторів.

На противагу Ж.Люшеру, такі історики як Л. Дуглас та Ф. Шевілл побачили у історії пізньої сієнської комуни навпаки не прогрес, а регрес. На їх думку кожен наступний народний уряд був гіршим за попередній. Вони вважали, що члени Дев'яти, котрі представляли інтереси великого купецтва, «перетворили державні посади на особисті монополії», а влада Дванадцяти та Реформаторів, на їхню думку взагалі стала для Сієни так званим «потворним обманом», оскільки вони формувалися із представників нижчого соціального статусу. Напевне подібні оцінки щодо сієнського соціально-політичного життя занадто страждали спрощеністю, згодом вони були значно відкоректовані.

Щодо західноєвропейських дослідників I-ої пол. XX ст., то вони, розглядаючи становлення та діяльність комун у політико-правовому аспекті, переважно вони вважали їх (комуни) прогресивною формою державного устрою. У працях П. Россі продовжилася політична лінія сієнської історіографії Він доводив, що вплив імператора Карла IV і визначив розстановку політичних сил у Сієні у II-ій пол. XIV ст. Л. Збаралья розглянув поетапне зміцнення позицій пополанів та прихід до влади у Сієні наприкінці XIII ст. багатих купців у дусі традицій згадуваної вище нами економіко-юридичної школи, а Дж. Франчіні у своїх дослідженнях простежив взаємозв'язки внутрішніх та зовнішніх аспектів міської політики, він дійшов висновку про те, що прихід до влади уряду Дев'яти синьйорів був пов'язаний саме з перемогою у Сієні гвельфів над гібеллінами [68, с. 122]. При зазначеному підході пополани розглядалися як основна сила прогресивного розвитку комун, як основні будівельники комунальної демократії.

У II-ій пол. XX століття вчені-історики продовжували займатися дослідженням проблем становлення комун та процесу переходу від

комуни до синьйорії та впливу кризових явищ періоду XIV-XV ст. на цей процес. Переважна більшість представників західної історичної науки зазначеного періоду (Дж. Мартіні, Дж. Фазоло, Дж. Луццато, Е. Сестан та ін.) розглядали насамперед інституційно-правовий аспект таких суспільно-політичних змін. На думку цих дослідників, формування комун не являлося революцією, тому що відбулося із ініціативи міської верхівки котра була тісно пов'язана із землеволодінням та представниками нобілітету, саме тому подальшу перемогу посполанів над нобілями вони вважали формальністю, а посполанську демократію – фікцією. Проте вони не заперечували присутність у місті купецького прошарку, втім не визнавали його визначального впливу на комунальне управління [63; 51, с. 288-293; 85, с. 123-128].

Теза, яка розглядала соціально-політичну кризу як головну причину переходу від комуни до синьйорії стала визначальною у історіографії зазначеного періоду. Розрізнялося лише розуміння причин цієї кризи. Одні історики (Е. Сестан) вбачали у синьйорії перехід від демократії до олігархії [55, с. 364-368]. Інші ж (Д. Хікс, Дж. Кіттоліні) говорили, що синьйорія, а згодом і регіональна держава стали цілком закономірним етапом у розвитку політичних інститутів комун, оскільки колишня система влади не могла вже справлятися та керувати підвладними у містах територіями [58, с. 311-315].

Третя група істориків (Дж. Катона, С. Бертеллі, С. Москаделлі) вважала, що політичні та соціальні конфлікти у містах-комунах були в першу чергу боротьбою за владу у них, окремих багатих та впливових сімей [56, с. 319-321; 85, с. 134-135].

У радянській історіографії зовсім з інших позицій вивчалися проблеми пов'язані із соціально-політичним розвитком італійських міст комунального періоду У працях В. В. Стокліцкої-Терешкович [81], М. А. Гуковського [29], А. Д. Ролової [58, с. 311-315; 69, с.21-35], В. І. Рутенбурга [71, с. 152-180; 72; 74; 75, с. 72-102; 77, с. 225-236], Л. М. Брагиної[18], Е. В. Бернадської [15, с. 28-46; 16, с. 62-83; 17, с. 295-346], Т. С. Чернецької, Л. А. Котельникової [54; 57, с. 227-229; 59; 52, с. 138-150; 53, с. 100-115], Л. М. Баткіна [12, с. 220-235; 13, с. 75-83; 14, с. 200-254] на перший план висувалися питання взаємозв'язку соціально-політичного та економічного розвитку комун. Проблеми ж соціально-політичного розвитку розглядалися у контексті питань про збереження феодальних відносин, а також ролі міст у цьому процесі, загострення класової боротьби, становлення раннього капіталізму та переходу від комуни до синьйорії.

Так, дослідженням соціально-політичної історії Сієни у XIV ст. займався В. І. Рутенбург, котрий охарактеризував Сієну періоду II-ої пол. XIV ст. як «місто різких соціальних потрясінь», вчений підкреслював класовий характер повстань 1355 та 1368 рр., вказував на їх спадкоємність та стверджував що вони відіграли провідну роль в усіх змінах «дрібному народу» («Popolo Minuto» – «худому народу», тобто передпролетаріату). Повстання у Сієні 1371 р. найманих робітників та бідних ремісників він зіставляв із повстанням чомпі у Флоренції 1378 р., зв'язавши помітно меншу гостроту першого із недорозвиненістю ранніх відносин у Сієні порівняно із Флоренцією [71, с. 152-157]. Дійсно, у цей період соціальна боротьба досягла у обох комунах свого апогею, проте, якщо Флоренція і пішла шляхом поступового згортання демократичних елементів та переходу до синьйорії у 1434 р., а от щодо Сієни, то вона навпаки, наприкінці XIV

ст. перейшла до більш демократичного, а саме – до коаліційного устрою, і це дозволило їй зберегти республіканські порядки до кінця XV ст. [72, с. 77]. Проте, вказана нами обставина залишилася, непоміченою, а сам «сієнський випадок», таким чином, майже невивченим у радянській історіографії.

У 70-х рр. XX ст. посилюється інтерес до вивчення соціальних аспектів історії італійських міст у період комун, реалізуючи цей інтерес представники радянської й зарубіжної науки досить часто приходили до схожих між собою висновків. Так, наприклад, італійський вчений Дж. Керубіні, під час свого дослідження основних складових сієнської економіки у XIV–XV ст., дійшов висновку про переважання у ній частки торгової та ремісничо-промислової діяльності, вчений підкреслював при цьому, що сільське господарство і надалі продовжувало залишатися її базою, що власне і визначало соціальну роль посполанів та нобілів у житті Сієни. Дж. Керубіні вивчив майновий стан «виключених» із уряду нобілів (а вони виявилися найбагатшими людьми міста), порівняв його із доходами інших категорій міського населення, та на цій підставі зробив висновок, у якому підкреслив важливу роль декількох родин знаті загалом у суспільно-політичному житті Сієни у XIV ст. [88, р. 161-220].

Російська дослідниця Л. А. Котельникова, досліджуючи дані проблеми, дійшла висновку про те, що специфіка пануючих верств італійського міста та округи визначалася тісним зв'язком між феодалами-землевласниками із посполанами-землевласниками, спільністю багатьох економічних інтересів представників торгово-ремісничих верств та переселених до міста феодалів, котрі були зайняті торгівлею та лихварством. Вона вважає, саме така спільність

інтересів і пояснювала такі особливості політики народних урядів як от їх «нерішучість» щодо нобілів, та навіть у деякій мірі потурання прагненню останніх відновити свою колишню далеко не останню роль у суспільстві [52, с. 148-150]. До схожої оцінки соціального складу італійського міського співтовариства зазначеного періоду дійшла і Л. М. Брагіна, вказуючи у своїх дослідженнях на його відкритість та постійну соціальну динаміку, й переходи городян від одного прошарку до іншого [18, с. 156-158].

Наукові праці періоду останніх десятиліть ХХ ст., були всі об'єднані напрямком «Нова соціальна історія», вони дозволили збагатити та уточнити уявлення про роль та позиції у містах-комунах різноманітних соціальних верств та груп.

У межах колективної монографії «Банкіри та купці Сієни», що вийшла у 1987 такі італійські вчені як Дж. Пінто, К. М. Чіполла, Дж. Керубіні, М. Кассандра, Ф. Кардіні та М. Тангероні) об'єднали всі досягнення економічної історії із розробками «нової соціальної історії» та дійшли висновків, що нова кон'юнктура європейського ринку, інтенсифікація торгівлі та відчутне зростання конкуренції – все це призвело до об'єктивного зниження доходів сієнських купців [87].

Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. російська історична наука більше уваги стала приділяти вивченню індивідуальних рис та особливостей середньовічних міст. У 4-томному виданні «Місто в середньовічній цивілізації Західної Європи» (1999-2000 рр.), котре було присвячене історії європейських міських центрів ХІІ–ХV ст., поряд з іншими, розглядаються і проблеми історії італійських міст. Так, їхні політична організація та участь у соціальних й політичних подіях епохи (О. С. Воскобойников, Н. А. Хачатурян); регіонально-національні особливості (Л. М. Брагіна); демографічні характеристики (Л. П.

Репіна, І. А. Краснова); форми взаємовідносин всередині міста (Д. Є. Бабаєв, П. Ю. Уваров, І. А. Краснова); особливості психології та ідеології посполанів (Ю. П. Зарецький, І. А. Краснова); характерні риси організації влади (Н. І. Девятайка, І. А. Краснова) [25-28].

Суттєвий внесок у вивчення інституцій Сієни і її суспільно-політичного життя у період XIV ст. зробила М. І. Дмитрієва [36, с. 231-236; 38, с. 199-208; 39, с. 51-53]. Також вона дослідила основні соціально-політичні ідеї які вплинули на формування світогляду сієнських хроністів про ідеальне суспільство, також на формування їхнього суспільного ідеалу, крім того вона вказала на особливості та відмінності соціально-політичних уявлень видатних мислителів XIII – XIV ст. [41, с. 98-116; 42, с. 231-250; 43, с. 336-353; 44, с. 29-448; 45, с. 90-103].

Нажаль у українській історіографії історія середньовічного комунального руху італійських міст, й зокрема соціально-політичний розвиток міста Сієни не знайшли свого відображення, ці проблеми потребують подальшого вивчення.

Джерельна база. Вивчаючи історію Сієни у вказаний період досить важливим є використання значної та різноманітної джерельної бази дослідження. Поставлені у нашому дослідженні завдання і визначили відповідний відбір джерел, до яких входять наративні, юридичні, літературні і образотворчі джерела.

Перші статuti Сієни належать до 1181 р., згодом протягом XIII – XIV ст. вони значну кількість раз перевидавалися у поновленій формі. Міські Конституції (або Статuti) 1262, 1274 та 1309-10 років, так само як і окремі закони та постанови, котрі датуються кін. XIII – I пол. XIV ст., дозволили нам простежити основні етапи соціально-політичної боротьби всередині комуни, процес відсторонення від

влади нобілів-гібеллінів та закріплення тут багатих посполанів – гвельфів (уряду Дев'яти). Так, Статут Сієни від 1262 р. разом з його доповненнями, що були складені у II пол. XIII ст., містять у собі детальні розпорядження щодо порядку переселення до Сієни вілланів, їхнього соціального становища, відносин із іншими групами населення [54, с. 101-102].

Сієнське законодавство II-ої пол. XIV ст. досить чітко відобразило соціально-політичні зміни які відбулися у цей період. Найбільшою цінністю для дослідження міської історії є закони, що були прийняті Головною Радою комуни у період від 1355 до 1369 рр.

Найдавнішими зі збережених сієнських джерел подібного типу є Хроніки Сієни. Їхні рукописи, які нині зберігаються у міському архіві Сієни, були опубліковані у декількох виданнях «Стародавніх італійських письменників» («*Regum Italicarum Scriptorum*») [3, с. 49]. У першому з цих видань, здійсненому під редакцією відомого італійського ерудита XVIII ст. Л. А. Мураторі, було представлено декілька сієнських хронік, дві з них містять в собі опис подій XIV ст. Перша - це хроніка Андреа Деї, що була продовжена Аньоло ді Тура, яка охоплює період від 1186 по 1352 роки. Та друга - хроніка Нері ді Донато, присвячена подіям від 1352 до 1381 років.

У виданні яке було підготовлене наприкінці 30-х рр. XX ст. загальновідомим італійським істориком А. Лізіні, вже відповідно до наукових вимог новітнього часу, було опубліковано декілька сієнських хронік котрі описують події XIV ст.. Це були дві анонімні хронічки які були написані у XIV ст., хроніка Донато ді Нері та його сина Нері яку було складено, напевне, наприкінці XIV ст., і хроніки Аньоло ді Тура дель Грасо та Паоло ді Томазо Монтауро котрі датуються XV ст.. Переклади уривків цих хронік разом з

розгорнутими коментарями до них були опубліковані М. І. Дмитрієвою [3, с. 49-62].

Найбільш рання із хронік належить до I-ої пол. XIV ст. У ній міститься лаконічна розповідь про події міського життя від 1313 до 1320 рр. Незважаючи на втрату більшої частини манускрипту (внаслідок чого наразі неможливо встановити початкову дату оповідання, а також ім'я автора), проте вона дозволяє судити про те, що автор її, так само як і більшість авторів міських хронік Сієни, був пополаном та громадянином Сієни.

У іншій анонімній хроніці що належить до XIV ст., розкривається історія міста від 1202 до 1391 рр. Від початку розповіді та аж до 1332 р. записи є регулярними та включають від 1 до 5 глав за один рік, згодом, вже з перервами вони доходять до 1362 р. Світогляд сієнського анонімного автора розкривають яскраво виражені громадянські почуття. Його особистість ніби «розчиняється» у визначенні «наші великі сієнці» [3, с. 49]. У II-й пол. XIV ст. цю хроніку доповнив інший анонімний автор, котрий, можливо, поділив хроніку на розділи, ставши прикладом для свого молодшого сучасника, автора найвідомішої із італійських міських хронік XIV ст. – флорентійця Джованні Віллані.

У Великій хроніці котра датується початком XV ст., описуються події I-ої пол. XIV ст. і – ця хроніка є найбільш об'ємною та детальною із усіх сієнських хронік. Цю хроніку було складено у I-і десятиліття XV ст. на основі інших хроні, сімейних щоденників і інших документів періоду XIV ст. Авторство цієї хроніки умовно приписується Аньоло ді Тура дель Грассо який був сієнським громадянином, жив у I-й пол. – сер. XIV ст.

Важливою є хроніка Паоло ді Томмазо Монтауро. Зазначена хроніка датується II-ою пол. XV ст. У ній описуються події сієнської історії від кінця XII до 1432 року, вона в більшій своїй частині не є оригінальною, являє собою компіляцію інших хронік. Для нашого дослідження інтерес представляє один із фрагментів її тексту у якому описуються події сієнської історії від 1170 до 1315 рр. і, наголос робиться на описі подій 1260 року.

Матеріали що містяться у сієнських міських хроніках демонструють тісний зв'язок всередині та зовнішньополітичного життя міста. Інформація виступає на їх сторінках у вигляді оповідань про імператорів та пап, повідомлень про гвельфів та гібелінів. Виклад фактів міської історії у цих хроніках не підпорядковується певній жорсткій схемі, проте, у більшості випадків, спочатку хроністи фіксують саме «зовнішньополітичні» події із життя міста, такі як: купівлю та захоплення містом нових земель, приїзд до міста важливих персон, участь у військових підприємствах різного масштабу. Як правило дійовими особами у цій частині виступають суб'єкти історичного процесу: імператори та королі, римські папи чи їхні посланці, мешканці з інших країн та міст та їх синьйори, і, звісно ж, самі жителі Сієни. Варто відмітити, що саме «зовнішньополітична» історія міста частіше дає всім хроністам можливість проявити свої патріотичні та громадянські почуття.

Досліджувані сієнські хроніки періоду XIV – XV ст., дещо відрізняються від хроні середньовічних, оскільки вони були написані італійською мовою, складені городянами та носять світський характер [5, с. 77-80].

Вивчення таких джерел, як флорентійські хроніки XIV – поч. XV ст. (Бонакcorso Пітті, Джованні Віллані,) надає нам можливість для

порівняння соціально-політичних позицій сієнських та флорентійських популанських хроністів, а це дозволяє визначити особливості соціально-політичних уявлень популанів Сієни, та простежити особливості взаємин й протистояння між Сієною та Флоренцією у XIII – XIV століттях [7, с. 174-199]. Одним із таких джерел є «Нова хроніка, чи Історія Флоренції» Джованні Віллані [2], яку пізніше продовжували його брат Матео і племінник Філіппо. Ця хроніка охоплює події від раннього середньовіччя до 1364 р. і описує основні події з історії Флорентійської республіки, як внутрішнього так і зовнішнього характеру. Проте для нас є особливо цінною частина хроніки написана саме Джованні Віллані, оскільки вона відрізняється надзвичайно ґрунтовним висвітленням подій.

Важливе місце серед джерел також займають матеріали які вміщені у збірнику документів «Італійські комуни XIV - XV ст.», вони дають уявлення про обсяги торгівельних та банківських операцій купців даного періоду та загалом про економічний розвиток.

Про початок боротьби сієнських низів за владу свідчить уривок із анонімною хроніки «Рух найманих робітників» [4], де описуються події, що були викликані арештом чесальника вовни Чуто Брандіні, це відбулося у 1342 р. Також ця Хрестоматія містить в собі документ «Устави правосуддя» [9], який був виданий у 1293 р., що свідчить про посилення влади популанів та особливості їх боротьби за владу з нобілями.

Основним з образотворчих джерел, котре по-своєму характеризує соціально-політичні ідеї XIV ст., являються загальновідомі фрески Амброджіо Лоренцетті у Сієнському Палаццо Пуббліко. Ці фрески зображують «Добре та погане правління й їхні плоди» (*див. додаток В1-В3*) [46, с. 282-283].

Підсумовуючи огляд джерел і історіографії з вивчення історії Сієнської комуни, ми можемо дійти висновку про тривалий та досить різноманітний досвід розробки цієї проблематики. Поряд з тим, необхідно також відзначити деяку фрагментарність досліджень, їхню явну односторонність й хронологічну неоднорідність, також недостатність вивчення цієї проблеми у вітчизняній українській науці. Наразі існує нагальна потреба у комплексному історичному підході щодо вивчення суспільно-політичного розвитку Сієни у період пізнього середньовіччя. Вцілому, ми маємо досить значний комплекс писемних джерел (статути, міські хроніки, мемуарна література тощо). Саме тому, усе це дозволяє нам у повній мірі виконати всі ті завдання, котрі були поставлені перед автором у даній роботі та говорити про актуальність вивчення зазначеної тематики.

Структура дослідження визначається відповідно до мети та завдань. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури й додатків.

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК СІЄНИ У ПЕРІОД РАННЬОЇ КОМУНИ

1.1. Виникнення комуни. Зовнішня політика та економіка Сієни наприкінці XII – XIII ст.

Згідно археологічних даних давнє поселення на місці майбутньої Сієни існувало ще у етруський період (IX – V ст. до н. е.). Сама назва, як вважали перші історики міста, можливо походить від етруського фамільного імені Сайн (Saina), чи походить від назви галльського племені сенонів (лат. Saenones), це плем'я завоювало частину Етрурії приблизно у 390 р. до н. е.

Згідно римських переказів, Сієну було засновано Сенієм (Senius) та Аскієм які були синами Рема та, відповідно, племінниками Ромула. Близнюки, за переказом, сховалися на тосканському пагорбі – мвсці де пізніше було побудовано місто, яке отримало за іменем Сенія свою назву - Сієна. Легенда ця знайшла своє віддзеркалення у гербі міста – немовлята Ромул та Рем, які п'ють молоко вовчиці. Однією із версій також є походження від назви одного римського фамільного імені Сеніїв (Saenii) чи від лат. Seneo – «бути старим».

Вже римське місто, під назвою Сена-Юлія (лат. Saena Julia) було засноване на цьому самому місці римським імператором Августом. Перші письмові згадки про це місто належать до I ст. н. е. Так, досить цікаві свідчення щодо цього знаходимо у четвертій книзі «Історії» відомого римського історика Тацита. Римський сенат у 70 р. н. е. отримав петицію, яка була датована цим роком від одного із своїх senatorів – Манліо Патруччіо, у ній senator жалівся на жителів поселення, котрі його «побили й висміяли під час офіційної похоронної процесії» [63, с. 131]. Після цього римський сенат

вирішив покарати гордих сієнців та відправив каральний загін для відновлення у місті порядку.

Відродження Сієни після декількох століть спустошень та воєн, котрі супроводжували Велике переселення народів, розпочинається з середини VII ст., часу коли сієнське єпископство було відновлено. Світське управління у місті здійснювалося посадовими особами Лангобардського королівства яких призначали, згодом, після завоювань Піпіна Короткого та Карла Великого воно здійснювалося франкськими графами. На поч. IX ст. було утворене невелике сієнське графство котре підпорядковувалося маркграфам Тоскани (*див. додаток А1*) [59, с. 89-90].

У X ст. Сієна знаходилася у самому центрі важливих торговельних шляхів та паломництва. Вони тягнулися до Риму, Південної Італії, та через морські переправи тягнулося у напрямку до Святої Землі.

Зміцнення міської економіки та розвиток торгівлі наприкінці XI ст. стали причиною тому, що у Сієні виникла комуна, котра представляла інтереси городян у їхніх взаєминах із єпископом та графами. Юридично, республіка підпорядковувалася імператору Священної Римської імперії, але на практиці - фактично цей сюзеренітет був суто номінальним.

Історія власне комуни у Сієні бере свій початок від 20-х рр. XII ст. Ще на поч. XI ст. на зміну графам, під владою котрих Сієна перебувала за часів Каролінгів, у якості синьйорів, приходять єпископи. У 1125 р. на загальних зборах – так званому «Парламенті» – городяни міста, котрі зібралися на площі поблизу Собору (Дуомо), були вперше висунуті консули як носіїв вищої виконавчої та судової влади. Згодом вибори консулів стали регулярними. Ці консули

обиралися на один рік, їхня кількість у Сієні була традиційно кратна трьом, через те, що місто яке було побудоване на трьох пагорбах, ще від античних часів поділялося на три основні частини – терції (terzi), котрі у період середніх віків називались Сан-Мартіно, Камуллія та Чітта (*див. додаток А3*) [80, с. 18].

Від XII ст. місто починає поступово розширювати свою територію, починає укладає перші союзи. Така ситуація, як у політичному, так само і у економічному плані, привели Сієну до початку боротьби за права Тоскани проти Флоренції. З часів I-ої пол. XII ст. Сієна бурхливо розвивається та процвітає, стає важливим торговим центром. Вона мала досить хороші фінансові відносини із Папською областю, котрій сієнські банкіри завжди пропонували свої послуги чи фінансування кредитів [81, с. 121-123].

Процес поступового витіснення городянами єпископа від управління Сієною тривав декілька десятиліть. У результаті цього, до кінця XII ст. уся влада у місті перейшла до рук городян, а єпископ був позбавлений будь-якого контролю над міським управлінням та підпорядкований комуні.

Так тривало складання міста-держави, феодали почали переселятися з своїх замків до міста та таким чином перетворювалися на громадян Сієнської республіки. Всі вони отримали досить значний вплив у Сієні, зокрема, у органах управління. У ці часи консули обиралися із числа міської аристократії котра була представлена дворянськими родинами Малавольті, Марескотті, Скварчалупі, Сальваньї, Ламбертіні, Крешенціо, Пальмьєрі, Санседоні, Джузеппе, Коденаччі, Маконі згідно повідомлень хронік котрі описують тогочасні події часу. Проте участь у управлінні представниками торгово-ремісничих кіл – пополанів була поки що ще мінімальною.

Згідно повідомлень хроністів, невдовзі після свого утворення, комуна Сієни розпочала боротися за контроль над контадо, вступаючи таким чином у війни як із сусідніми містами-державами Флоренцією, Луккою, Пізою так само і з окремими феодалними сімействами. Внаслідок цього, поступово, по ходу цієї боротьби, під владу Сієни починають потрапляти невеликі навколишні міста та сільські поселення. В ході декількох військових кампаній, міське ополчення підкорило собі значну кількість прилеглих населених пунктів та зруйнувало багато замків феодалів регіону. Так, у 1168 р. Сієною було захоплено місто Ашано, а до кінця XII ст. республіка домоглася свого контролю над усією територією контадо [57, с. 227-229; 30, с. 80-82]. Всіх підкорених дворян було переселено з їх замків до міста та перетворено на громадян Сієнської республіки. Недивлячись на те, що суверенна влада над землями округи перейшла до рук комуни, проте місцеві дворянські роди, опинившись включеними до соціальної системи міста, отримали значний вплив у Сієні, зокрема і в органах управління республіки. Завоювання Сієною контадо були визнані імператором Генріхом VI у 1186 р. Він подарував республіці інвеституру на колишнє сієнське графство [51, с. 290].

Наприкінці XII ст. республіка домоглася свого контролю над усією територією контадо, це призвело до відчутної необхідності змін у управлінні містом, відтепер вся вища виконавча та судова влада перейшли до рук подести. Це відбулося у 1186 р., і саме ця дата і стала відправною точкою у хроніках Паоло ді Томмазо Монтауро та Андреа Деї, хоча новину про встановлення влади подести Паоло ді Томмазо Монтауро відніс до 1198 р.

Так само як і у інших італійських комунах, на посаду подести Сієни завжди запрошувався мешканець іншого міста який мав бути

представником дворянської фамілії. Повноваження його тривали протягом 6 місяців, до обов'язків входило наступне: скликати Головну раду, що була основним законодавчим органом, проявляти законодавчу ініціативу, керувати військом комуни під час військових дій. Подеста як правило не мав своїх «коренів» у місті та отже був «вище» інтересів міських фракцій. Запровадження та становлення влади подести відзначило початок нового етапу у всьому політичному житті Сієни.

Основним політичним суперником та головним торгово-фінансовим конкурентом Сієни була Флорентійська республіка, котра так само боролася за свою гегемонію у Тоскані (див. додаток А2). Загострював ситуацію спільний кордон між цими двома комунами, а це призводило до майже постійних військових конфліктів. У цьому їхньому протистоянні кожна із сторін намагалася підтримувати опозиційні угруповання у комуні суперника (передусім нобілітету). Сієна практично постійно блокувалася із аристократичним родом Гвіді, котрі завжди боролися проти влади комуни у Флоренції. Отже, такий сієно-флорентійський антагонізм наклався на загальноіталійську боротьбу між гвельфами та гібеллінами. Так, Флоренція стала одним із основних союзників папи, у той час як Сієна підтримувала імператора. Проте перевага у цьому конфлікті двох республік майже завжди знаходилася на боці Флоренції [61, с. 102]. Тільки у середині XII століття Сієні все ж вдалося встановити свій контроль над Поджібонсі, що була важливою фортецею у долині Ельзи. Але боротьба за К'янтійські пагорби для Сієни завершилася невдало: значна частина цієї області згідно рішення третейського суду у 1203 р. відійшла до Флоренції. На загальному конгресі комун Тоскани у 1197 р., що проходив у Сан-Дженезі було прийнято

рішення про розподіл сфер впливу. Це рішення дозволило Сієні до 1202 р. захопити Монтепунчіано та Монтальчіно. Згодом, результатом нової сієно-флорентійської війни що тривала у 1207-1208 рр. стала відмова Сієни як від Поджібонсі, так і від Монтепунчіано. Значно більш успішним був південний напрямок військової територіальної експансії Сієнської республіки. Так, у 1224 р. до Сієни було приєднано Гроссето – місто яке домінувало над самою південною частиною Тоскани та частиною узбережжя.

Поряд із входженням Гроссето до складу Сієнської республіки, ускладнилася внутрішня обстановка у самій Сієні. Так, у південній Тоскані значний вплив мав Мареммський аристократичний рід Альдобрандескі, котрий висунув свої претензії на частку влади у Сієні. З іншого ж боку, потужні військові загони роду Альдобрандескі дозволили значно зміцнити сієнську армію, а це в свою чергу дозволило відновити боротьбу із Флоренцією. Так, 1229 р. сієнці змогли обложити Монтепунчіано, і це викликало затяжну війну проти Флорентійської республіки. Незважаючи на те, що у 1232 р. Монтепунчіано було захоплено, а дві спроби флорентійців взяти Сієну у облогу були сієнцями відбиті, все ж сильніша у економічному та військовому відношенні Флоренція змогла знов взяти гору. Згідно мирного договору від 1235 р. Сієна відмовилася від своїх претензій на Монтепунчіано [2, с. 99-102].

XII ст. ознаменувалося бурхливим розвитком економіки Сієни, і це дозволило республіці зайняти одне із центральних місць у всій політичній системі Середньої Італії. Надзвичайно швидкими темпами розвивалася банківська справа, банківські установи Толомеї та Салімбені змогли поширити свої операції по усій території Західної Європи. Вони позичали гроші імператорам Священної Римської

імперії, папській курії та королям Франції. До середини XIII ст. саме Сієна стала самим найважливішим фінансовим центром усієї Італії. Таке положення вона займала допоки не була витіснена банківськими будинками Флоренції.

Карбування сієнського срібного денарія (італ. Denaro) почалася у середині XII століття, він став однією із основних європейських валют аж до появи золотого флорина [63, с. 135].

Ще однією з провідних галузю господарства у ранній Сієнській республіці була торгівля. Сієна була розташована на важливому торговельному шляху від Риму до Франції (так. зван. *Via francesca*). Це у значній мірі сприяло формування міста, у ролі великого європейського торгового центру. Одним із основних постачальників товарів таких як: предмети розкоші, продовольство, одяг та тканини для дворів папи, імператора та інших правителів Італії й Західної Європи став найбільш впливовий купецький рід Сієни – Буонсіньорі. Проте торговельна діяльність республіки носила у більшій мірі посередницький характер оскільки власна промисловість у самій Сієні була відносно слабко розвиненою, вона не отримала такого розвитку, як, приміром, у сусідній Флоренції [57, с. 228]. У Сієні певне значення мала тільки переробка вовни та текстильне виробництво. Внаслідок такої слабкості ремісничого виробництва, цехи у Сієні не змогли набути такого впливу, як. наприклад у більш розвинених у промисловому відношенні містах Північної та Середньої Італії, цехи не стали ядром державної системи республіки. Помітну силу у Сієні мали тільки торговельні корпорації, саме їм вдалося внести основний внесок у економічний підйом Сієни [57, с. 136-137].

Бурхливий розквіт торгівлі та банківської справи у Сієні періоду XII ст. сприяв досить інтенсивному містобудуванню. Саме цей період

вважається часом найвищого підйому сієнської архітектури романського стилю. Це втілювалося у будівництві таких відомих шедеврів італійської архітектури, як Пьяцца-дель-Кампо та кафедральний собор Сієни. Їхнє зведення розпочалося у XII ст., проте це будівництво тривало досить довго часу, щоби увібрати у себе готичні елементи. Так, Пьяцца-дель-Кампо разом із зведеним на ній у XIV ст. Громадським палацом (італ. Palazzo Pubblico) наразі вважається однією із найкрасивіших площ Європи [39, с. 51].

1.2. Соціальна структура населення Сієни. Боротьба між нобілями та пополанами

Зазначені нами вище особливості економічного розвитку значно вплинули на соціальну сферу життя всієї Сієни. Провідну роль у житті міста епохи ранньої комуни відігравали представники заможних та впливових міських сімей, котрі сприяли економічному розквіту міста та його виходу на міжнародну арену.

Усі ці люди відрізнялися «шляхетним походженням» - цей факт нам необхідно відзначити, як важливу особливість соціально-політичного життя тогочасної Сієни. Буонсіньйорі та Салімбені були нащадками іноземних завойовників, їхні предки були баронами та графами франкських та німецьких імператорів. Пікколоміні мали римське коріння. Малавольті були представниками аристократії консульського періоду. Хроністи їх називають «нобіле» («nobili»), «грандами» («Grandi») чи «благородними» («gentilhomini»), використовуючи усі три зазначені терміни як синоніми. Представники п'яти головних сімей нобілів – Буонсіньйорі, Салімбені, Малавольті, Толомеї та Пікколоміні – частіше від інших сімей згадуються на

сторінках сієнських міських хронік. Всі вони виступають як консули та учасники усіх великих підприємств комуни.

Крім того, вони також відіграють основну роль у «зовнішній» політиці республіки. Вони виступають у якості представників її посольств, у якості ватажків комунального ополчення та найкращої частини сієнського війська – «доблесний народ».

У хроніках досить часто можна зустріти також і інші, проте, менш значні прізвища нобілів: Бернадуччі, Сарачіні, Санседоні, Раньйон, Россі, Марескотті, Раніччіні, Фортегуеррі, Скварчалупі, Аккаріджі, Скотті, Монтаніно, Угуржієрі, Черетані, Бандіnellі, Пальєрезі, Сальваньї, Лотторенгі, Рінальдіні, Торначіні й ін. Частина з них, так само як «головні нобілі», були зайняті підприємництвом (Марескотті, Скотті), інші ж згадуються у хроніках у зв'язку із своєю участю у різноманітних військових діях комуни. Проте, майже всі вони згадувалися у зв'язку зі своєю опозиційністю до влади [44, с. 39].

Нобілі як правило були основними порушниками комунального спокою. Сім'ї нобілітету здебільшого знаходилися у стані взаємної ворожнечі, це все періодично призводило до соціальних конфліктів у яких брали участь прості городяни. Крізь усю середньовічну історію Сієни проходила боротьба двох сімей міської аристократії –Толомеїв та Салімбені, котра, напевне, носила кровний характер. Згідно відомостей хроністів, інколи, і досить часто справа доходила до відкритого протистояння. У такому випадку «озброюється усе місто», а населення міста поділялося на протилежні партії [42, с. 231-250].

Під час опису значних подій міського життя періоду ранньої комуни та прагнучи підкреслити участь у них усього

населення міста, хроністи як правило використовували вирази «комуна та нобілі Сієни», «городяни та нобілі», «народ та нобілі». Із їхньої точки зору, це були дві складові частини міського товариства, котрі, із одного боку, були протиставлені один іншому, а з іншого боку – становили єдність міського миру.

Позначаючи представників торгово-ремісничого населення міста, хроністи зазвичай використовували цілий ряд термінів: «пополани», «пополо», «пополари», «весь народ» («popolari», «populo», «nostri senesi», «tutta la gente»). Починаючи від поч. XIII століття (1208 рік) існували «озброєні спільноти» пополанів котрі були організовані поквартально, очолювали їх капітани-гонфалоньєри, котрі, у свою чергу, були підпорядковані Капітану народу.

Особливості соціального складу сієнського суспільства поч. XIII ст. можна прослідкувати на підставі вивчення практики оподаткування міського населення, тобто алліраменто («alliramento»). У хроніці Паоло ді Томмазо Монтауро зазначено, що встановлення розмірів «ліри» вперше відбулося у 1198 р., проте анонім відніс цю подію на чотири роки пізніше, до 1202 р. У процесі визначення розмірів сплачує мого податку, усі городяни Сієни, залежно від величини їхнього майна поділялися на 3 розряди, на молодших, середніх та старших (*maiores*, *mediocres* та *minores*). До розряду незначної кількості «старших» городян відносили заможних жителів міста: власників різних торгово-банківських підприємств, до групи більш чисельних «середніх» – купців, заможних ремісники, цехових майстрів та власників крамниць, найчисленнішу ж з категорій - «менших, молодших» городян утворювали бідні ремісники. Із трьох згаданих категорій, лише «старші» брали участь у управлінні містом,

а щодо «середніх» та «молодших», то вони тільки призивалися на загальні збори.

У умовах економіки котра була побудована на торгівлі та лихварстві, поступово зміцнювалися заможні пополани – «середні городяни», котрі, являючись членами торгових корпорацій, так само брали участь у економічному розвитку та підйомі Сієни. Поступово збільшивши свої статки вони розпочали претендувати вже на значну політичну роль у комуні, поступово «набирали вагу» у суспільно-політичному житті республіки.

Завдяки матеріалам із Міських хронік Сієни можна простежити хід боротьби за владу між нобілями та пополанами, хроніки свідчать про тісний зв'язку цієї боротьби із протистоянням між гвельфами та гібеллінами. Сієна протягом довгого часу підтримувала гібеллінів внаслідок свого суперництва із гвельфською Флоренцією. Розстановка сил у цій боротьбі була традиційною: пополани, в наслідок своїх занять, часто належали до партії гвельфів, а нобілі, в наслідок свого походження, переважно складали кістяк партії гібеллінів, проте у хроніках інколи фігурують і нобілі-гвельфи й пополани-гібелліни.

Інформація розміщена в хроніках дозволяє виокремити основні етапи відсторонення гібеллінів та нобілів від влади у сієнській комуні. Судячи із повідомлень хроністів, цей процес відбувався поступово. Так, у 1240 р. подеста розділив свої функції разом із урядом Двадцяти чотирьох синьйорів (1240-1270 рр.), у котрому половину від усіх членів становили нобілі, а іншу половину – пополани. Із повідомлень сієнського аноніма випливає, що у 1240 р. ці Двадцять чотири перемогли іншу партію – Двадцяти семи, котра так само приймала участь у боротьбі за владу у Сієні, та намагалася схилити на свій бік

подесту. Хроніст повідомляє нам про збройний характер цієї боротьби, й те, що переможці у цій боротьбі призначили «свого» подеста, у той час як значна частина прихильників тих, які програли змушені були втекли.

Інші повідомлення аноніма були присвячені різним походам та смерті у 1250 р. імператора Фрідріха II Штауфена, котра ознаменувала черговий етап становлення влади пополо. Оскільки саме після смерті імператора Фрідріха II у тосканських містах повсюдно почало відбуватися становлення пополанської «Малої комуни». У самій Сієні у 1253 р пополани змогли узаконити свою «малу комуну» очолювану Капітаном народу. Від цього часу політичний устрій у Сієні, подібно до політичного устрою інших італійських міських республік, почав ґрунтуватися на співіснування двох комун – міської та пополанської.

Також у хроніках міститься опис військових дії між гвельфами (Орвієто, Генуята Лукка) та гібеллінами (Піза, Сієна, та Пістоя), котрі йдуть у Тоскані починаючи із середини 50-х рр. Згідно їхніх даних, кульмінацією усіх цих військових дій стає відома битва біля підніжжя замку Монтеапєрті, що відбулася 4 вересня 1260 р. Тут на полі бою гібеллінське ополчення Сієни нещадно громить блискуче та багаточисельне спільне гвельфське військо Флоренції та союзних їй міст [2, с. 231-232]. Варто більш детально зупинитися на цій події.

Війська Гвельфської ліги виступили у напрямку до Сієні з метою відвоювання у Сієни Монтальчіно та Монтепунчіано. Очікуючи помсти за березневі події, 2 вересня 1260 р. гвельфи розбили табір неподалік від річки Арбіа (іт. Arbia) неподалік Монтеапєрті. У цьому ж році гвельфські послы надіслали ультиматум сієнському уряду. Згідно повідомлення хроніста, сили гвельфів налічували тоді 30 тис.

піхотинців та 3 тис. вершників. Гібелліни ж мали лише 20 тис. солдатів, з яких 8 тис. становили піші сієнці, 3 тис. пізанці та 2 тис. піхотинці короля Манфреда. Також серед них траплялися втікачі флорентійці, тернійці, ашанці, санта-фьорці і німецькі вершники.

У Сієні 2 вересня відбулися урочисті церемонії на честь Богоматері, котра, на думку городян, мала стати покровителькою міщан у їхній битві із гвельфами. Після цього армія сієнців, під керівництвом Провенцано Сальванї (іт. Provenzano Salvani), виступила назустріч атрії гвельфів. Згідно із легендою, сієнці три рази продефілювали перед ворогом, кожного разу змінюючи свій одяг із квітами терцій комуни, таким чином вони намагалися переконати суперника у тому, що їх було втричі більше, аніж насправді. 4 вересня вранці гібелліни переправилися через Арбію та приготувалися до бою [13, с. 77].

Гібелліни змогли розмістися на полі бою чотирма загонами так, щоби створити умови для обхідного маневру. Перший із загонів за умовним сигналом (а це була пісня на честь святого Георгія) повинен був у потрібний момент атакувати гвельфів по тилу, у той час як другий з третім загонами повинні були вдарити у лоб гвельфам. Недивлячись на те, що сонце било у очі, а воїни повинні були підніматися по схилу. Четвертий же загін повинен був охороняти карроччо. На початку цієї битви гвельфи не лише витримали удар, але й контратакували піхоту гібеллінів. Впродовж другої фази битви гібелліни почали знов атакувати гвельфів. В цей час відбулася одна подія – коли, таємно симпатизуючи гібеллінам, один флорентійський дворянин на ім'я Бокка дельї Аббаї впритул наблизився до прапороносця, яким був дворянин Якобо ді Пацці, та відтяв йому руку, ту, що тримала прапор (існує ще одна версія, згідно якої

причиною такої зради стала банальна особиста неприязнь чоловіка на ґрунті ревнощів). Проте, такий інцидент справив неабияке приголомшливе враження на гвельфів. Після цього у їхньому таборі розпочалася паніка. Згодом гібелліни, за умовним сигналом, ввели у бій свій перший загін, котрий атакував тил флорентійців. Внаслідок цього загинув командувач армії гвельфів, вони почали відступати. Гібелліни рушили у погоню за відступаючими гвельфами. Невдовзі було захоплено табір та прапори гвельфів, у той час як прапор самої Флоренції вони прив'язали до осячого хвоста та волочили в пилу по землі [13, с. 78-79].

Отже, 13 вересня 1260 р. гвельфи покинули Флоренцію, вони відступили до Лукки і Болоньї. Флорентійські землі наповнилися сієнцями, вони захопили декілька фортець. А 27 вересня 1260 р. флорентійські гібелліни вступили до Флоренції їм вдалося захопити владу у комуні. Усі громадяни Флоренції були зобов'язані присягнути королю Манфреду на вірність. Усі вежі й будинки гвельфів були щент зруйновані як помста за аналогічні дії щодо гібеллінів у 1258 р.

Великий Данте Алігері, навіки увічив цю подію у своїй Х пісні «Пекла», згадуючи страшенну різанину, внаслідок якої вода річки Арбії, яка протікала біля замку була забарвлена у червоний колір [48, с. 77-80]. Судячи із описів цієї події, що згадуються у хроніках, їх автори (які жили вже у гвельфській Сієні), надають перемозі своїх співвітчизників при Монтеперті величезного значення. Ця перемога у їхній інтерпретації, є однією із найславніших сторінок у історії їхнього рідного міста. Всі вони пояснюють свою визначну перемогу заступництвом Діви Марії, місто було присвячено їй напередодні битви. У згаданих хроніках розповідається і про те, як перед обличчям страшної загрози, єпископ, котрий раніше

рішуче підтримував гвельфів, разом із головою гібеллінського уряду Двадцяти чотирьох синьйорів та іншими офіційними особами комуни сам брав участь у церемонії символічного вручення Діві Марії ключів від міста. У хроніках підкреслюється об'єднання усіх жителів міста заради загального блага, також підкреслені їхній патріотичний підйом та відвага.

У анонімній хроніці, а також у хроніці Паоло ді Томмазо Монтауро такий успіх сієнців пояснюється не лише заступництвом Діві Марії, а також їхніми власними зусиллями. Тут міститься інформація про те, що добровільна фінансова допомога сім'ї Салімбені комуні дала можливість оплатити і військові послуги німецьких рицарів Манфреда, а наполеглива праця усіх городян-ремісників стала їх значним внеском до спільної справи. Усі хроністи наділяють своїх співвітчизників надзвичайно гарними характеристиками. Так, на думку аноніма XIV ст., головними рисами міщан були наступні риси: хоробрість та сила, великодушність та розсудливість. У хроніці Паоло ді Томмазо Монтауро говориться наступне: «... сієнський народ це самий доблесний, найвільніший та найвідважніший народ в усій Ломбардії та Тоскані...». У той самий час їхні суперники та сусіди флорентійці фігурують у цих описах не інакше, як , і «лиходії», «наші вороги», «... підступні пси флорентійці ...», котрі «завжди порушують слово».

Сієна, після Монтеапєрті очолила гібеллінів Тоскани. Проте Урбан IV продовжував здійснювати на неї значний тиск. Цей тиск проявлявся у вигляді санкцій щодо сієнських купців-гібеллінів. Санкції ці досить згубно відбивалося на сієнській економіці, внаслідок цього сієнські магнати Салімбені, Толмеї та

Малавольті котрі намагалися зміцнити свої міжнародні торговельні й банківські позиції, на поч. 60-х рр. перейшли до табору гвельфів.

Сієна намагалася продовжувати дотримуватися гібеллінізму і після поразки та страти у 1268 році Конрадина, часу коли усі міста Тоскани (за виключенням Пізи та Сієни) перейшли до табору гвельфів. Переломним роком для неї став наступний - 1269 р., у цьому році сієнське військо було вщент розбите флорентійським військом у битві у Колле ді Вальдельса [37, с. 8-11].

Історичне значення битви 1269 р. яскраво передав флорентійський хроніст Джованні Віллані. Він повідомив наступне: «Флорентійцям вдалося вивести гібеллінів із Сієни, було відновлено мир між цими двома комунами. Внаслідок миру вони стали компаньйонами та друзями. І таким чином, завершилася війна яка так довго тривала між Флоренцією та Сієною» [2, с. 235].

У 1269 р. Сієна переходить до табору гвельфів, стає однією із ланок тосканської Ліги, провідну роль у котрій відіграла Флоренція. Гібелліни покинули Сієну Влітку 1270 р., туди повернулися вигнані раніше гвельфи, котрі і сформували новий уряд Тридцяти шести синьйорів (1270-1280 рр.). Цей уряд став першим гвельфським урядом у історії комуни. У цьому уряді половину місць займали нобілі-гвельфи, а іншу половину – заможні пополани-гвельфи.

Прийнята у 1274 р. Конституція Сієни постановила виключити гібеллінів із усіх установ комуни, також конфіскувати їх майно, зруйнувати їхні будинки та неодноразово у своїх статтях проголосила свою вірність Карлу Анжуйському. Логічним продовженням цього стали закони, що були прийняті сієнської комуною у 1277 р. відомі в історії під назвою «народних статутів» («statuti del popolo»). Вони виключили із міського уряду

представників нобілів. Також проголосили, що уряд тепер має бути сформований із купців та гвельфів Сієни. Таким чином, через десятиліття при владі стали знов представники пополанів-гвельфів, котрі свого часу сформували уряд Дев'яти синьйорів (1287-1355 рр.), що був першим народним урядом у історії комуни [40, с. 89]. Закон, що було прийнято Головною радою у 1287 р. встановив наступне: щодо Дев'яти Синьйорів, що вони «... повинні бути купцями із числа купців міста Сієни або ж із числа «середнього народу» («mezza gente») [40, с. 90].

Заможні пополани, які прийшли до влади у комуні, швидко законодавчо забезпечили свої політичні права: відтепер разом із міською аристократією із лав уряду виключалися усі лицарі, також судді, лікарі й нотаріуси – члени цехів, котрі досить активно підтримували у 1262-1269 рр. гібеллінів та зайняли опозицію відносно до купців-гвельфів.

Отже, тривала політична боротьба за владу у сієнській республіці між нобілями та пополанами, що була тісно пов'язана у цей період із протистоянням гібеллінів та гвельфів, завершилася повною перемогою заможних пополанів-гвельфів та встановленням їхнього правління.

Отже, від самого свого виникнення комуна завжди виступала у ролі арени боротьби та взаємодії між інтересами різних соціальних верств та груп. Прихід у комуні до влади пополанів відбувався досить поступово та поетапно й був тісно пов'язаний разом із зовнішньою політикою комуни - боротьбою гібеллінів та гвельфів й, суперництвом із сусідньої Флоренцією. Перехід Сієни наприкінці XIII ст. до табору гвельфів, відсторонення від влади в комуні нобілів та прихід до влади багатьох пополанів – все це було взаємопов'язане та ознаменувало початок нового етапу у історії комуни.

РОЗДІЛ 2

ПРАВЛІННЯ УРЯДУ ДЕВ'ЯТИ СИНЬЙОРІВ. СІЕНА НАПРИКІНЦІ XIII – I-й пол. XIV ст.

2.1. Уряд Дев'яти синьйорів

На цьому етапі історії територія сієнської держави продовжує розростатися. Основним напрямком експансії комуни продовжують залишатися південно-західні області, котрі простягнулися узбережжям Тірренського моря, вони були багаті на сіль та інші цінні мінеральні запаси та були досить добре пристосовані для випасу там худоби. Сієнські хроністи продовжують багато розповідати у своїх хроніках про приєднання до Сієни внаслідок купівлі навколишніх земель, зокрема – про приєднання до комуни частини володінь могутніх графів Альдобрандескі (Conti di Santa Fiora), що були розташовані на півдні Тоскани.

Другим вагомим надбанням комуни став порт Таламона. згідно інформації, що міститься у хроніці Андреа Деї, Таламона був приєднаний у 1303 р. його придбали «для сієнської комуни у монастиря Сан-Сальваторе...». Крім того, анонім додає, що за це надбання Сієна виплатила 8 тисяч флоринів. Купивши таким чином Таламону, Сієна змогла отримати вихід до моря й одночасно з цим обмежила експансію графів Альдобрандескі. Взаємини Сієни із іншими тосканськими містами (передусім з Флоренцією) так само як і раніше характеризуєся суперництвом, проте тепер, вже після переходу Сієни до табору гвельфів, обидві ці республіки виступають вже союзниками у своїй зовнішній політиці.

Згідно повідомлень сієнських хроністів, у той час, коли у 1310 р. імператор Генріх VII спустився з Альп, а це віталось вже нечисленними на той час гібеллінами, Сієна не підтримала імператора Генріха VII для послаблення своєї сусідки, а навпаки, у 1312 р. коли Генріх обложив Флоренцію, Сієна тоді надіслала їй військову допомогу. «Імператор Генріх VII підійшов до Флоренції й розбив свій табір у Сан-Сальві це відбулося у вівторок 19 вересня. Тоді до Флоренції із Сієни вирушили 500 кавалеристів та 4 тисячі піхотинців. Якщоб сієнський народ не надав тоді своєї твердої підтримки, тоді була б поразка міста Флоренції», – так повідомляє про ці події анонімний хроніст у I-ій пол. XIV ст. [39, с. 90].

Невдовзі після цього (у 1313 р.) імператор Генріх VII помер у Буонконвенто, що неподалік від Сієни. Смерть Генріха VII викликала «...скорботу німецьких лицарів, пізанців та усіх гібеллінів Ломбардії та Тоскани», проте порадувала флорентійців, сієнців, жителів Пістойї і Лукки які влаштували з цього приводу гучне свято [3, с. 50].

Отже, хроністи наполягали на приналежності тогочасної Сієни до партії гвельфів та яскраво демонстрували своє ставлення до цього факту. Повідомлення ж про те що гібелліни були вислані з міста та про повернення вигнанців, котрими наповнені сторінки хронік, говорять нам про те, що для сієнських хроністів подібна політична практика була на той час нормою, й про те, що поділ міського суспільства на гібеллінів та гвельфів ще відігравав тоді велике значення.

У зазначений період Сієна приймала участь у якості союзника Флоренції у її війнах проти Пізи та вождя гібеллінів та тирана Лукки Каструччо Кастракані. Така підтримка Флоренції змогла забезпечити Сієні зміцнення її контролю над Гроссето та встановлення її влади

над володіннями Альдобрандескі. Проте, тут Сієна проводила військові дії виключно силами свого ополчення. Так, розпочинаючи свою розповідь про черговий похід городян до володінн графів Альдобрандескі який відбувся у 1314 р., анонім I-ої пол. XIV ст. повідомляє наступне: «Ми виступили із Сієни кількістю 400 вершників, 500 арбалетників та піхотинців ...» [3, с. 50]. Під словом «ми» хроніст мав на увазі міське ополчення, котре виступило проти вищезазначених графів. Так само як більшість інших авторів досліджуваних хронік, цей хроніст позиціонує себе громадянином Сієни.

Для нього слово «я» – означає «ми», а «ми» – для нього це сієнські комуна, міське ополчення Сієни, разом з котрим він себе ідентифікує у даному випадку, протиставляючи себе, тобто їх, графам Альдобрандескі, значну частину земель котрих до цього часу уже було захоплено чи куплено сієнською комуною [3, с. 51].

Як доводять дослідження, котрі були присвячені економіці цього періоду, незважаючи на те, що на поч. XIV ст. припинилася діяльність значної частини банківських компаній (найбільшою із яких була компанія Великого столу Буонсінйорі що розорилася та припинила своє існування у період від 1298 до 1310 рр.), Сієна у I-ій пол. XIV ст. продовжувала залишатися економічно процвітаючим містом. Сієнська торгівля вже втратила свій посередницький характер та повністю сконцентрувалася на експорті продукції власного виробництва, у цей час йшла поступова переорієнтація сієнської економіки від банківсько-торгових інтересів і до стрімкого розвитку промислового виробництва та вкладанню активів у нерухомість. У цей час на перший план висуваються сукноробні майстерні, продукція котрих отримала вже вихід до європейських ринків [19, с. 42-60].

Внутрішня політика комуни значно сприяла постійному припливу до міста сільського населення, а це дешевої робочою силою забезпечувало вовняну промисловість – досить прибуткову галузь, яка розвивається від поч. XIV ст. та дає стабільний дохід. Звільнення селян, котре проводилося від сер. XIII ст., поступово призвело до зростання міського населення (на протязі XIII ст. кількість жителів Сієни збільшилося у 4-5 разів) також це сприяло значному прискоренню розвитку ремісничого господарства [54, с. 244].

На думку переважної більшості дослідників уряду Дев'яти синьйорів, його соціальною основою були заможні пополани - купці та ремісники (Ф. Шевілл, Ж. Люшер). В. М. Боускі вважає, що до уряду входили так само «середні нобілі». Напевне, що основу правлячої верстви все ж становив «середній народ» («mezza gente») - найбільші з торговельних корпорацій та тісно пов'язаний разом з ними цех сукнарів, отже, саме ті групи, котрі забезпечували у цей час економічний розвиток Сієни [87, р. 111].

У 1309-1310 рр. вони закріпили своє домінуюче становище у новій конституції комуни, у якій по-перше наголошується, що «... Дев'ять Синьйорів можуть та повинні належати до купців міста Сієни, отже до середнього народу... », по-друге – тут описуються соціальні категорії, представники котрих не можуть входити до міського уряду: «Також постановлено й наказано, що ані нобілі міста Сієни, ані будь-який лицар, ані який-небудь суддя, ані ... нотаріус, ані ... лікар міста чи округи не може входити до числа Дев'яти синьйорів ».

Отже, судячи з тексту конституції, обмеженими у політичних правах виявилися нобілі, гібелліни та члени цехів, котрі «заплямували» себе зв'язком із ними. На наш погляд, сам факт участі

нобілів у уряді Дев'яти ще не доводить їхньої значної ролі у економічному та суспільно-політичному житті Сієни. Значно важливіше значення для розгляду проблеми взаємовідносин уряду Дев'яти й виключених із нього деяких категорій міського населення (зокрема, nobilium) має вивчення власне політики уряду Дев'яти та всіх його повноважень у системі комунальних влади, та його ділових взаємозв'язків із представниками nobilitatu.

Влада так була організована, що лише Дев'ять призначали офіційних осіб на усі найважливіші посади держави, котрі їм фактично й підпорядковувалися: Капітан народу - він відповідав за порядок у місті та охорону терцій, Капітан війни, що був головою спеціальної палацової гвардії, Старший Синдик котрий спостерігав за дотриманням конституції. Основною ж політичною силою володіла Консисторія, це була Рада при уряді, а рішення її були йому підконтрольні. Окрім самих Дев'яти синьйорів до складу Консисторії входили: 4 проведитора Біккерни – головної фінансової палати, 4 консули Мерканції та 3 консули-лицарі гвельфської партії. У свою чергу члени Консисторії контролювали вибори до вищих законодавчих органів – Головної Ради, або Ради Дзвонів та Ради народу.

Вибори до уряду були організовані так, що Дев'ять синьйорів обирали самі своїх же наступників, до уряду випадкова людина потрапити не могла. Ось чому, за майже 70-річний період правління Дев'яти синьйорів, через верховну магістратуру пройшло лише біля 1 тисячі осіб, хоча термін їхньої служби тривав лише 2 місяці. Отже, кермо комунального правління у цей період знаходилися у руках доволі вузької групи багатих посполанів, котрі представляли інтереси Купецької палати та цеху Лана, володіючи не лише законодавчою та виконавчою, але і частково судовою владою [34, с. 154-155].

Підтверджується зростання влади уряду й даними нарративних джерел. Народний уряд Дев'яти синьорів за інтерпретацією хроністів проводить активну досить внутрішню політику: він відправляє у вигнання гібеллінів, а повертає їх за значну плату назад, він виступає у якості посередника у переговорах між родинами нобілів, під час конфліктів між ними встановлює мир, він карає винних у порушенні миру [3, с. 51]. Крім того, уряд організовує народну гвардію, котра була покликана захищати його та запобігати смутам у місті, проводить дипломатичну діяльність - надсилає й приймає посольства, влаштовує на честь гостей різні святкування. Так, хроністи досить часто у своїх розповідях подають докладні описи багатих міських свят та різних урочистих церемоній - приїздів та від'їздів впливових та важливих персон й посольств, та похоронів різних посадових осіб [3, с. 52-53].

У детальних описах різних атрибутів усіх цих урочистостей – дарів, спорядженні, одягу (майже завжди із детальним зазначенням їхньої вартості) – відбиваються уявлення авторів цих хронік про заможність як одну із найважливіших умов процвітання рідного міста та про «добрий» уряд Дев'яти, який на їх думку був заставою цього процвітання. Також автори хронік повідомляють й про те, як саме Дев'ять синьорів піклуються про продовольче постачання свого міста, зокрема як вони закупають зерно на Сицилії, якщо у місті трапляється неврожай [3, с. 53].

Процвітання Сієни, котре було досягнуте завдяки розвитку її економіки, значно сприяло піднесенню культури республіки. Тут склався середній торгово-ремісничий клас, котрий був доволі заможним, також цей клас був добре освіченим та знайомим із античним мистецтвом. Усе це сприяло поступовому проникненню до

Сієни нових ідей гуманізму, виникненню тут інтересу до суспільно-політичних наук. Так, у 1240 р. у Сієні було засновано університет котрий фінансувався коммуною[29, с. 238]. А у 1321 р. до Сієнського університету перейшли на роботу деякі провідні професори університету Болоньї, у результаті цього цей вищий навчальний заклад стає у зазначений період одним із провідних та головних освітніх центрів Італії. Університет отримав у 1350-х рр. від імператора хартію котра гарантувала його самоврядування та надавала доволі широкі привілеї студентам та професорам [24, с. 180].

Уряд Дев'яти синьйорів за майже 70 років свого керівництва комуною проводив широкомасштабне міське будівництво, витрачав на це більш значні кошти, ніж їхні попередники у XIII ст. [39, с. 51]. До поч. XIV ст. значне збільшення території міста-держави призвело до істотного зростанню чисельності його населення. Так, протягом XIII ст. кількість жителів Сієни збільшилася у 4-5 разів, а у 1318-1320 рр. вона вже обчислювалося цифрою у 52000 душ [39, с. 53]. Зрозуміло, що міські стіни Сієни у цих умовах потребували значного розширення. Тому у період Дев'яти було споруджено нову (і останню) лінія міських стін, також було побудовано усі головні ворота Сієни: Порта Камолліа й антипорти; Порта Романа (Порта Нуова побудований за проектом архітектора та скульптора Аньоло ді Вентура (що став відомий у Сієні у 1311-1349 рр.); Порта Овіле та Порта Піспіні (раніше – Порта Сан Вієнна, до котрих у 1326 р. було додано фортечну вежу) [39, с. 52].

Безсумнівно, що збільшення кількості населення, так само як розширення міських стін значно посприяли зростанню будівництва, проте значно більшу роль відіграла у цьому процесі воля самих Дев'яти. Адже досить активно почав забудовуватися простір

усередині нових стін, крім того уряд постійно асигнував кошти на мощення та розширення вулиць, також уряд виділяв кошти на облаштування та модифікацію системи міського водопостачання та створення громадських парків.

Так, доприкладу, у травні 1309 р. урядом було ухвалено заснувати парку біля воріт Камоллія, що у північній частині міста, а у серпні наступного року, згідно повідомленням автора Великої хроніки, там вже були розпочаті роботи. Осноовними архітектурними проектами зазначеного періоду, так би мовити «знаковими», із політичної точки зору, стали наступні: зведення Палаццо Пуббліко – Палацу Комуни (див. додаток Б1-Б2), продовження будівництва Дуомо - Собору, і формування образу самої головної площі міста – Пьяцца дель Кампо [40, с. 90].

Кафедральний собор – Дуомо, – було закладено ще у XII ст., він продовжував будуватися й перебудовуватися до сер. XVI ст. Купол було зведено та закінчені основні зовнішні роботи у 1264 році, а через рік розпочалися внутрішні роботи, у тому числі, над відомою кафедрою прославленого скульптора Нікколо Пізано. Зодчий Джованні Пізано - син скульптора, напикінці XIII ст. (від 1284 до 1299 рр.) сам працював над оформленням фасаду Собору (див. додаток Б2). А для головного вівтаря сієнського Собору було написано найзначнішу й прославлену роботу Дуччо – величезну ікону «Маеста» (1308-1311 рр.). Урочисто її помістили у Дуомо 9 червня 1311 року, що й було відзначено сієнськими хроністами [85, с. 144-145].

До поч. XIV ст. було зведено і дзвіницю Собору заввишки 77 м. Вона була квадратна у плані, облицьована панелями із чорного та білого мармуру, увінчана восьмикутним шпилем із чотирма не дуже

великими пірамідальними вежами. Отже, до поч. II-ого десятиліття XIV ст. будівництво Дуомо переважно було завершено, там тривали лише оздоблювальні роботи. Проте у 1339 р. Головна рада (що була законодавчим органом комуни) прийняв проект про розширення Собору. Згідно проекту, новий грандіозний собор – Дуомо Нуово повинен був перевершити попередній за своїми розмірами. Цей собор передбачалося розмістити у південно-східній стороні, перпендикулярно до вже існуючої будівлі. Архітектор Ландо ді П'єтро став автором нового проекту, він був спеціально для цього покликаний з Неаполя на батьківщину. Згодом над цим проектом працював архітектор Джованні д'Агостіно (1310-1370 рр.). Проте вже у 1343 р. будівництво нового Собору було припинено у зв'язку із фінансовими труднощами. Невдовзі до Сієни прийшла Чорна смерть і лише у 1356 р. (часу, коли на зміну уряду Дев'яти прийшов уряд Дванадцяти 1355-1368 рр.) перед владою комуни знов повстало питання про продовження будівництва [87, с. 199-201].

Було вирішено повернутися до колишнього будівництва і тому частину нової споруди було розібрано. У результаті цього від Дуомо Нуово зберігся тільки Фаччатоне – «скелет» величезного фасаду, котрий продовжує зберігатися і понині, як пам'ятник неспроможним амбіціям уряду Дев'яти. Проте інші проекти уряду Дев'яти виявилися цілком успішні. До кінця XIV ст. будівництво колишнього Дуомо завершилося. Дуомо став осередком церковної влади, його було присвячено небесній покровительці Сієни – Діви Марії. Культ Діви Марії у місті особливо інтенсивно розвивався, від II-ого пол. XIII ст.

На замовлення уряду Дев'яти синьйорів Палаццо Пуббліко був побудований для засідань урядових комісій протягом I-ого десятиліття XIV ст. Він став уособленням світської влади – влади

Дев'яти. Оскільки рішення щодо його будівництва було прийнято незабаром після приходу до влади уряду Дев'яти. У анонімній хроніці, котра датується сер. XIV ст., повідомляється про те що воно відноситься до 1284 року. Хроніст пояснює це суспільною користю та зручністю самих синьйорів. Напевне, що у ньому відчувалася й бажання правлячої групи утвердитися, збудувавши будівлю пишність якої могла би порівнятися із красою палаців сімей міського нобілітету. У період від 1293 до 1297 роки. На купівлю будівельних матеріалів та земельних ділянок для цього будівництва головна рада республіки виділила великі суми [39, с. 52].

Наприкінці XIII ст. з'явився центральний корпус палацу, до котрого на поч. XIV ст. було прибудовано бічні корпуси. Будівництво Палаццо Пуббліко у 1310 році було закінчено. Після закінчення будівництва уряд Дев'яти синьйорів зайняв його у якості своєї резиденції (*див. додаток Б1*).

Вежа палацу – Торре дель Манджа, замикала ліву частину фасаду Палаццо Пуббліко. Вона, судячи із матеріалів хронік, і будувалася від 1325 року до чуми 1348 року [39, с. 52-53].

Усі архітектурні особливості Палаццо Пуббліко, разом з його внутрішнім оформленням (особливо відомі фрески А. Лоренцетті на котрих зображено «Добре та погане правління та їхні наслідки») – усе це втілює владу Дев'яти та представляє її як «добрий уряд» (*див. додаток В1-В3*) [46, с. 133-134]. Верх, фасаду увінчаний гвельфськими прямокутними зубцями чотириповерхового Палаццо повторював усі вигин площі.

Такий само меті послугувало і створення своєрідного архітектурного вигляду П'яцца дель Кампо. Площа котра має форму стулки великої раковини, була розташована на місці «зустрічі» трьох

пагорбів котрі поділяли Сієну на три частини. Це були Сан-Мартіно, Чітто й Камоллія. На цьому самому місці відпочатку було поле («кампо»), на котрому збиралися для торгівлі та вирішення різних міських питань. Вигляд самої площі «поставив» Палаццо Пуббліко, що був з усіх боків оточений різними іншими палацами котрі повторювали його архітектурні елементи. Мощення ж П'яцца дель Кампо так само символізувало владу Дев'яти. За мощенням вона була розділена смугами із білого каменю, які розходилися віялом від центру та розділяли її на дев'ять сегментів. У Великій хроніці повідомлялося, що у 1346 р. «Було завершено мощення Кампо 30 грудня, вона стала вона разом із своїм прекрасним фонтаном, із красивими та благородними будинками й крамницями найгарнішою площею Італії» [43, с. 345].

Поступово Кампо стала так би мовити «серцем» міста. Саме тут почали відбуватися усі найважливіші події у його історії. Так, у 1348 р., часу коли до Сієни прийшла Чорна смерть, городяни дали таку обітницю побудувати на Кампо каплицю. Саме з цієї обітниці у 1352 р. розпочалося будівництво Капела ді П'яцца, котра виступає перед баштою Палаццо Пуббліко. Будував її Доменіко д'Агостіно (котрий був братом Джованні д'Агостіно) із родини архітекторів. Вона здійснила надзвичайно сильний вплив на формування міського «образу» Сієни. Так, хроніст Донато Нері зазначає, що саме Дев'ять синьйорів символічно у її основу заклали золоті монети. У 1376 р., часу коли будівництво Капели було завершено, Уряд Дев'яти синьйорів було вже повалено повсталими нобілями та народом (у 1355 р.), при владі на той час перебував вже третій за рахунком народний уряд – Реформаторів (1368-1385 рр.).

Надзвичайно важливою умовою діяльності олігархії Дев'яти та суттєвим засобом утримання влади було створення у очах городян позитивного образу «доброго» уряду. І саме міське будівництво й стало для уряду Дев'яти одним із основних засобів репрезентації своєї власної влади. Їхніми зусиллями були споруджені головні архітектурні пам'ятки Сієни та створено новий міський простір. Наративні джерела та «Історія у камені» взаємодоповнюють одне одного, представляючи той самий образ міської влади й громади, про створення яких свого часу так дбав уряд Дев'ять синьйорів.

2.2. Суспільно-політичного життя Сієни у I-ій пол. XIV ст.

Суспільство у період I-ої пол. XIV ст. продовжувала змінюватися, проте зараз зміни торкалися здебільшого посполанів. На поч. XIV ст. посполани що були організовані у цехи, уже не були соціально однорідною масою. Хроніки, у яких описуються події I-ої пол. XIV ст., посполани («populo», «populari» «popolari») вже виступають переважно як члени цехів. У їх середовищі існувала чітка ідентифікація за професійною ознакою, тут мова йде про членів цехів нотаріусів, м'ясників, ковбасників, сукноробів, теслярів, мулярів та ін. [43, с. 346].

Всі вони фігурують у хроніках так само і як члени військових спільнот (*miles socius*). Зазначені спільноти народу у Сієні були відомі ще від XIII ст. Вони формувалися по контрадах – підрозділам міста які складали терції – більш великі його частини (*див. додаток А3*). Військові ж посполанські товариства являли собою народну міліцію. Керівники цих товариств - гонфалоньєри підпорядковувалися Капітану народу. Вони брали участь поряд із ополченнями цехів у міському ополченні [37, с. 10]. Усі цехи мали свої особисті статuti,

які були узгоджені з конституцією комуни. Через своїх членів вони організовувалися у різні Ради та приймали участь у управлінні містом, але, варто відмітити, що ступінь цієї участі була досить різною.

Керівні, провідні позиції у цей період були в руках гільдії великого купецтва – Мерканціям (*L'arte della Mercanzia*). Чотири консули гільдії великого купецтва (Мерканції) входили до так званої Консисторії. Це була Рада при уряді котра володіла реальною політичною владою у цей період [15, с. 317].

Іншим об'єднанням, значення котрого у суспільно-політичному житті Сієни від початку XIV ст. зростало у зв'язку із переорієнтацією всієї сієнської економіки від торгівлі та лихварства до ремісничого виробництва, був цех сукнарів (сукноробів) – Лана. Члени цього цеху офіційно не входили до правлячої групи, проте напевне, і вони були причетні чи близькі до вищої правлячої влади. На користь цього свідчить той факт, що, згідно повідомлень хроністів, будівля цеху Лана у часи повалення уряду Дев'яти у 1355 році виявилася зруйнованою однією із перших [71, с. 160].

У хроніках містяться матеріали дані яких свідчать про посилення соціального розшарування. Хроністи, під час опису тогочасних подій вже чітко диференціюють усіх представників торгово-ремісничого населення. Так, доприкладу, анонім описуючи голод, котрий прийшов до Сієни у 1329 р. чітко поділяє посполанів на багатих («*la grande gente*») та бідних («*la gente di povari*»), інші ж хронікери, описуючи тогочасні події, оперують такими поняттями як «впливові посполари» («*popolari possenti*»), «великі посполари» («*Grandi popolari*», «*popolari grossi*»), «великі городяни» («*grandi burgesi*») та «дрібний народ» («*Gente minuta*», «*popolo minuto*») [3, с. 55].

Значну увагу вивченню ділових зв'язків членів уряду та нобілів приділив В. М. Боускі. Згідно його досліджень, члени уряду входили у підприємства, що були організовані нобілями-магнатами, вони постійно займали у них гроші, й також позичали їх їм. Такі ділові зв'язки доповнювалися зв'язками родинними. Існування подібних зв'язків між урядом та нобілями підтверджується і матеріалами міських хронік, у котрих розповідається про те, що тогочасний уряд купує й продає навколишні землі, а нобілі приймають активну участь у цих угодах [44, с. 199].

Про фінансове благополуччя згаданих сімей, що були виключені із міського уряду, також свідчать і матеріали поземельної опису, що був складений у 1320-1330 роках. Згідно цих даних, представники сімей Буонсіньйорі, Толомеї, Арзоккі, Малавольті, Салімбені, Галлерані та Пікколоміні незважаючи на своє відсторонення від влади все ж продовжували залишатися найбагатшими людьми Сієни. Займаючись чисельними міжнародними банківськими та торговельними операціями, володіючи значною кількістю нерухомості у межах міських стін та багаточисленними замками у контадо, нобілі продовжували давати комуні у борг значні суми із власних коштів і брати на себе зобов'язання по її боргах, а це звісно, було вигідно уряду, фінансові підприємства котрого вимагали значних коштів.

Нобілі представлені у тогочасних хроніках так само і у якості єпископів, членів посольств, ватажків та учасників усіх великих військових підприємств комуні, проведиторів Біккерни, керівників військових спільнот пополанів, капітанів гвельфської партії.

Так само як у попередній період комунальної історії, судячи із повідомлень хроністів, продовжувала тривати ворожнеча між двох

найбільших сімей міської аристократії – Толомеї та Салімбені. Інколи справа доходило до відкритих протистоянь та зіткнень, тоді, згідно відомостей хроністів: «... Озброювалося усе місто ...», а населення Сієни поділялося на протиборчі партії [3, с. 56].

Судячи із матеріалів розміщених у хроніках, різноманітні протиріччя та тертя виникали також і між іншими сім'ями нобілітету. Таким чином, можемо зробити висновок, що і у цей період існували суттєві протиріччя у середовищі нобілітету, котрий користувався значною підтримкою народу. Урядові Дев'яти здебільшого вдавалося обмежувати збройні зіткнення між сім'ями нобілів, таким чином, як наприклад ставлячи охорону на вежах будинків сімей Бандіnellі та Россі, за повідомленнями хроніста: «це сієнці зробили для того, аби розняти Толомеї і Салімбені, у час коли вони влаштували суперечки та хвилювання у місті» [42, с. 240-241].

Різнманітні протиріччя мали місце не лише у середовищі нобілів, вони існували також між нобілями й урядом Дев'яти, не дивлячись на те, що у часи правління Дев'яти нобілі переживали свої «золоті часи», так само вони існували між урядом Дев'яти та представниками цехів, котрі не приймали участі у міському управлінні. Про доволі замкнутий характер правління уряду Дев'яти повідомляють також хроністи. Так, за їх повідомленнями, уряд складався виключно із самих Дев'яти та їхніх родичів, усі зміни у владі відбувалися ними виключно для видимості. Крім того, про існування багатьох соціальних протиріч говорить і той факт, що Дев'ять взяли до своїх рук призначення на високі посади у військових компаніях народу.

Таким чином, саме олігархічний характер правління уряду Дев'яти і став основною причиною декількох великих за своїм

масштабом соціальних конфліктів у Сієні у період I-ої половини XIV ст.

У хроніках міститься інформація про повстання проти уряду, найбільшими з них стали наступні: повстання 1318 р. нобілів та ремісничих кіл яке очолили представники знатного сімейства Толомеї, повстання 1324 та 1326 років та змова 1346 року [72, с. 112, 117-119]. З повідомлень хроністів випливає, що майже усі ці повстання проти уряду були спровоковані Толомеями, котрі диктували свою особисту волю нотаріусам та м'ясникам котрі знаходилися під їх заступництвом. Подібні виступи досить рішуче та жорстоко придушувалися, а Толомеї каралися зруйнуванням їхніх будинків та висланнями. У той час як «прости» учасники каралися стратою, проте вони продовжували повставати знову.

Так, наприклад, у обох анонімних хроніках, Великій хроніці та хроніці Андреа Деї повідомляється про повстання у 1318 р. представників цехів м'ясників й нотаріусів якими керували представники Толомеї й іншого відомого сімейства нобілів Фортегуеррі. Всі хроністи «сходяться» у своїх думках з приводу мети повсталих. Їх метою, на думку авторів усіх цих хронік було повалення уряду Дев'яти синьйорів. Сієна послала своє військо у червні 1318 р. проти містечка Маса Маріттима, приводом стала суперечка щодо прав на замок Джерфалько у Маремма. Військо складало 400 осіб кавалерії, 400 арбалетників членів військових народних компаній, і цехове ополчення: «... 600 піхотинців із цеху Лана, 100 піхотинців із цеху Вогню та 100 м'ясників, крім того до війська увійшло багато столярів та крамарів» [43, с. 341]. Невдовзі це ополчення було відкликано, проте, комбінація військових сил цехів у його складі виявилася доволі «горючою».

Невдоволені таким невдалим походом на Масу, «... у п'ятницю, 21 липня м'ясники, ковалі та значна кількість інших дрібних попларів всі разом вийшли на Кампо, почали кричачи, і кидаючи каміння ... захопили усі виходи із Кампо ... » [3, с. 57]. Урядові вдалося досить швидко впоратися із незадоволеними, проте, 26 жовтня 1318 р. (тобто рівно через 3 місяці після військового походу на Масу) декілька сотень озброєних людей знову з'явилося на Кампо. Згідно повідомлень хроніста, всі вони кричали «Смерть Дев'яти та хай живе народ!», мали на меті повалити уряд Дев'яти синьйорів. Основною ж військовою силою руху виступили м'ясники, судді та нотаріуси. Повсталі чекали, що до них приєднаються їхні союзники – Толомеї. Але представник сім'ї Соцці ді Део разом зі своїми прихильниками був у цей час на площі Сан-Крістофано, він розраховував вступити у битву лише у разі вдалого повороту подій. У результаті цього nobiliti зі слів хроніста «... за порадою мессіра Део Толомеї не прийшли на Кампо ...», а урядовим військам вдалося швидко придушити повстання. Значну кількість змовників було схоплено та страчено, а усі будинки Толомеї у місті були зруйновані.

Незважаючи на цю невдачу у 1318 році, Толомеї вчинили ще одну змову із м'ясниками й у 1324 р. Метою цієї змови так само став державний переворот. У результаті змови були страчені прості учасники змови - м'ясники, а ось Аньоло та Ніколо Толомеї разом з їхніми прихильниками (разом 40 осіб) були вислані із міста, будинки Толомеї у місті були знесені.

Подібна до цієї ситуація за участі Толомеї повторилася так само і через два роки, у 1326 р. У якості підбурювачів вони також виступили і у повстанні 1346 року, часу коли народне невдоволення спалахнуло внаслідок голоду. Згідно повідомлень автора Великої хроніки, це

повстання влаштували «... декотрі із «дрібного народу», їх главою був Спінелло, що був сином мессіра Джакомо ді Мео Толомеї». Повстанцям вдалося поранити та вигнати одного із посадових осіб, котрий відповідав за поставку продовольства до міста, повсталі кричачи: «Хай живе народ, смерть тим, хто морить нас голодом!» [75, с. 72-73].

Урядом було оголошено нагороду у 1000 флоринів золотом тим, хто зможе схопити змовників, крім того уряд посилив свою охорону палацу. Капітан війни розпочав слідство проти повсталих, у результаті цього слідства було страчено трьох «дрібних посполанів» та вислано з міста членів сім'ї Толомеї, котрі брали участь у змові, їхні будинки теж були зруйновані [80, с. 20]. Опис цих подій свідчить про те, що незважаючи на відносний мир та соціальну стабільність, у Сієні періоду правління Дев'яти існувала потужна опозиція котра була представлена сім'єю Толомеїв, і членами цехів нотаріусів та м'ясників котрі були подібно їх покровителям позбавлені політичних прав. Опозицію підтримував «дрібний народ» котрий фактично теж був позбавлений можливості приймати участь у управлінні комуною.

Таким чином, підсумовуючи, варто зазначити, що міське суспільство Сієни у I-ій половині XIV ст. було представлено декількома соціальними верствами. Це були невелика група грандів чи нобілів, котрі продовжували, незважаючи на їхнє офіційне виключення із уряду, брати активну участь у економічному житті комуни; багата посполанська верхівка, котра перебувала при владі, а саме купці та банкіри; значний прошарок середніх посполанів – цехові майстри, ремісники, представники цехів, котрі не приймали жодної участі у уряді Дев'яти; міські низи – наймані робітники цехів та бідні ремісники. Два останніх прошарки, до того не брали жодної

участі у політичному житті міста починаючи від сер. XIV ст., проте вони продемонструють (як покаже політична практика другого півстоліття) свою цілковиту готовність до такої участі.

Також, як ми побачили, у цей же час існували протиріччя між пополанами та нобілями й, у цілому, між ними та народним урядом Дев'яти, між цим урядом та представниками цехів, котрі не входять до нього, і, також, між певними окремими кланами міського нобілітету. У описах усіх тогочасних сієнських хроністів, міське суспільство у цей період постає досить полярним: пополани та нобілі, гібелліни та гвельфи, бідні та заможні, клірики та миряни – усі вони представляють основні соціальні групи міського суспільства. Надзвичайно важливими частинами соціальної структури тогочасного міста у інтерпретації хроністів виступають міська цехова та військова організації.

РОЗДІЛ 3.

СІЄНСЬКА КОМУНА У II пол. XIV ст.

3.1. Правління уряду Дванадцяти синьйорів

У період II-ої пол. XIV – XV ст. простежується поступове погіршення фінансового та економічного становища Сієнської республіки. Недостатня розвиненість промислового виробництва призвела до наростаючого відставання Сієни від інших промислово розвинених центрів Середньої та Північної Італії. Певний прогрес можна було спостерігати тільки у вовняному ткацтві, у котрому вже існували зачатки капіталістичного виробництва й досить значна кількість найманих робітників. Проте орієнтація цієї галузі на експорт у умовах постійного зростання конкуренції з боку ломбардських, флорентійських, а згодом і фламандських та англійських мануфактур призвела до нестабільності виробництва, періодичних криз у ньому та руйнування ткацьких майстерень. Крім того у цей час різко падають так само і обсяги торгівлі та різноманітних фінансових операцій Сієни. Внаслідок чого сієнські банківські будинки поступово були майже повністю витіснені флорентійськими та південнонімецькими банківськими будинками з основних європейських фінансових ринків.

Послаблення центральної влади у умовах існуючої міжпартійної боротьби викликало значне посилення земельної аристократії, котра ніколи не була повністю асимільована сієнської комуною. Іншою ж причиною значного зростання впливу аристократії та рефеодалізації сільської території сієнської республіки стало розпочате на той час виведення капіталів із торгового та фінансового секторів та їхнє вкладання у придбання багатьох земельних ділянок. Сієнське контадо повністю виходить із-під контролю уряду республіки та переходить

під владу місцевих аристократичних родів. Внаслідок цього майже уся долина річки Орсіо опинилася у руках роду Салімбені. Усе це супроводжувалося розгулом бандитизму, до котрого досить часто вдавалися феодали задля поповнення своїх коштів. Розрив різних господарських зв'язків між Сієною та сільською округою призводив до частих перебоїв у постачанні продовольства для столиці, особливо це було відчутно у періоди неврожаїв. Поряд з тим, значної шкоди господарству республіки завдала і епідемія чуми - «Чорна смерть» у 1348 р. [54, с. 123].

Наслідком такого падіння виробництва та торгівлі стала серйозна фінансова криза, котра від кінця XIV ст. стала хронічною. Тогочасний державний борг Сієнської республіки досяг значних розмірів. У Сієни вже не вистачало коштів не лише на ведення самостійної зовнішньої політики та відновлення своєї експансії у Тоскані, але навіть на підпорядкування власної території. У цих умовах почастішала практика найму загонів кондотьєрів задля захисту незалежності республіки, до котрої у умовах падіння військового значення міського ополчення почала досить активно вдаватися Сієна починаючи від середини XIV ст., проте вона не виправдовувала себе із фінансової точки зору. Неможливість Сієни оплатити послуги кондотьєрів призводила до того, що найманці розпочинали грабувати територію республіки, цим самим посилюючи розруху у сільській окрузі та сприяючи поглибленню занепаду економіки країни [57, с.229].

У таких умовах у 1355 році на зміну уряду Дев'яти до влади прийшли нові представники народу – «Додічіні» («dodicipini»), що були пов'язані із нобілями, котрі знов відновили свої політичні права та утворили Колегію. У той самий час, колишні члени уряду Дев'яти разом з їхніми прихильниками та родичами – «Новескі» («noveschi»)

всі були позбавлені політичних прав. Вони були відсторонені від влади та визнані непридатними для виборів до уряду. Один раз на півроку, у ході різноманітних урочистих демонстрацій, озброєний народ святкував свою так звану «славною перемогу над тиранами», тобто перемогу над Дев'ятьма [38, с. 203].

Проте, затвердження таких нових інститутів незначно зачепило владну вертикаль. Продовжував зберігатися поділ влади на законодавчу (Головна Рада та Рада народу); виконавчу владу (уряд та колегія нобілів); судову владу (подеста, а пізніше – сенатор), також продовжували діяти колишні фінансові магістратури [38, с. 204].

Основною зміною, котра відбила характер нового режиму, стала зміна повноважень посадових осіб та загалом соціального складу уряду. Про соціальний склад уряду Дванадцяти нам дають відомості та свідчення даних юридичних й нарративних джерел. Вивчення законодавчих джерел дозволяє нам простежити закріплення керівного положення Додічіні. Вони значно реформували цехову організацію та виробили зовсім нову процедуру виборів уряду. Так, усі наявні цехи було об'єднано у 12 груп за виробничим принципом. До кожної групи увійшли цехи, члени котрих були задіяні у різних стадіях лише одного виробництва чи займалися вже продажем схожих товарів. Керівники від цих 12 груп і склали нову раду – Дванадцяти Пріорів цехів, котра брала участь разом із Дванадцятьма синьйорами у виборах до нового складу уряду. Зазначений новий політичний орган почав відігравати ту саму роль, котру під час колишнього режиму виконувала Мерканція [41, с. 105].

Іншим досить важливим перетворенням, котре вдало розкрило характер нового режиму, стало утвердження, як глави уряду Дванадцяти синьйорів й Капітана народу, котрий замінив подесту та

став відтепер називатися Капітаном народу та гонфалоньєром справедливості. Він не повинен був бути чужинцем як подеста, він вибирався із числа сієнських громадян. Отже, розширювалися права Ради народу, до компетенції котрого окрім турботи про безпеку міста також входили інші питання, зокрема – про перетворення у податковій системі. У цих усіх перетвореннях проглядалося прагнення частини народу значно розширити соціальну базу влади та демократизувати управління містом.

До уряду Дванадцяти синьйорів увійшли члени різних корпорацій, представники котрих раніше не брали ніколи участі у міському управлінні. Це були теслі, муляри, шевці, дубильники, живописці та ковалі. Поряд з тим, члени гільдій м'ясників та нотаріусів і представники цехів шовку, вовни та роздрібні торговці частіше від представників інших цехів були представлені у складі верхньої магістратури. Про такий замкнений характер цього народного уряду можна зробити висновок також і за наявністю політичного інституту такого як Рада Подібних котра включала у себе усіх экс-учасників уряду Дванадцяти [41, с. 105].

Рада Подібних як правило збиралася раз у кожні 2 місяці, а вже до кінця режиму це відбувалося навіть частіше. Ця рада займала у управлінні містом вагоме місце, поряд із Головною радою та Радою народу. Згідно із відомостями, що наведені у праці Ж. Люшера, члени уряду Дванадцяти так само переобиралися двічі чи навіть тричі, недивлячись на спеціальні закони котрі ускладнювали виборну процедуру та таким чином дещо обмежували роль діючих урядовців у виборі своїх наступників. Отже, Дванадцять, точно так само як їхні попередники – Дев'ять синьйорів, всі були

представниками від однієї соціальної категорії, вони так само обиралися із досить обмеженого кола осіб.

Описуючи падіння уряду Дванадцяти, Хроніст Донато Нері, згодом зазначив, що «... усі вони були із дрібного народу». Протягом тривалого часу це зауваження хроніста-сучасника історики міста сприймали буквально (Ф. Шевілл, Л. Дуглас). Ж. Люшер же дійшов висновку про те, що уряд Дванадцяти формували переважно представники цехової верхівки, до нього не входили рядові члени цехів. Історіографія періоду кін. ХХ ст. досить істотно скоригувала погляди на соціальний склад розглядаємого уряду, показавши при цьому, що правляча верхівка представляла не лише одну соціальну групу, а в ній було представлено досить широкий діапазон усіх верств суспільства: починаючи від процвітаючих купців-банк'єрів і до скромних ремісників.

Про характер діяльності Дванадцяти свідчив і хроніст Донато Нері разом з його сином Нері. Недивлячись на свою власну приналежність до партії Дванадцяти, хроніст пов'язав початок діяльності цього уряду із відвертим шахрайством: «Перший склад уряду Дванадцяти синьйорів завершив свою службу у травні, а з червня почали проходити слідства та судові процеси проти них, був схоплений мессер Джованні дель Аква, котрий входив до числа зазначених синьйорів, у підсумку його було визнано винним у зловживаннях, за це його стратили - йому відрубали голову, також були вислані Джуккіо Піерія і Джакомо Доменіко Річчі, котрі були із синьйорів». Напевне, що за цією акцією стояли нобілі, так як Капітан народу стратив двох з них.

Із матеріалів, що містяться у хроніці Донато Нері та його сина Нері випливає, що починаючи ще із перших місяців правління

Дванадцяти синьйорів у Сієні досить активно діяла опозиція. Так, невдовзі після подій квітня 1355 р. розпочалися повстання міст у Сієнському контадо: Гроссето, Монтепульчіано та Монтальчіно, під приводом того, що всі вони свого часу присягали на вірність Дев'яти.

Гостра необхідність вести військові дії проти зазначених повсталих комун та загрози правлінню пополанів з боку нобілів та Дев'яти все це призвело до посилення режиму, це виразилося, зокрема, у повній ліквідації Колегії шести нобілів, котра проіснувала біля двох місяців, а у червні 1355 р. ця Колегія була скасована. Це сталося під час наступних подій: імператор Карл IV, котрий у той час перебував у Пізі, зажадав до себе трьох членів уряду Дванадцяти. Побачивши у цьому підступи нобілів, у відповідь на це уряд ліквідував Колегію: «Внаслідок цього випадку Колегія обурювалася та висловлювала свої погрози Дванадцяти синьйорам, наслідком цього стало народне хвилювання: декілька озброєних людей кричали: «Хай живе народ!» – так повідомляє хроніст. Провідну роль у політичному житті II-ої пол. ст. почала відігравати сім'я нобілів Салімбені, особливо глава цієї сім'ї – Джованні д'Аньйоліно Салімбені. Він був главою однієї із п'яти найвпливовіших та найбагатших сімей, чиї шляхетні предки були з давніх давен пов'язані із містом, вони чимало сприяли процвітанню Сієни. Джованні д'Аньйоліно Салімбені увійшов до історії Сієни як головний радник у народного уряду Дванадцяти синьйорів. Із інформації що міститься у матеріалах хроніки Донато Нері та його сина Нері нам стає зрозумілим, що не дивлячись на те, що він брав активну участь у політиці комуни, все ж Джованні д'Аньйоліно Салімбені не був цілком задоволений своїм становищем та навіть прагнув так би мовити «узаконити» свою владу. Так, виступаючи у

якості ватажка сієнського міського ополчення, він у 1358 р. захищав інтереси пополанського уряду, а у 1362 році, бажаючи скинути уряд Дванадцяти синьйорів, він об'єднався із іншими нобілями та багатими пополанами – членами партії Дев'яти [36, с. 231-232]. Змова, основною метою якої стало повне повалення уряду, була викрита а винні покарані. Надзвичайно показовим було те, що у цій змові взяв участь Хранитель міста (а його прямі обов'язки полягали у запобіганнях й покараннях політичних злочинів). Він поплатився за це своїм життям, у той час, як нобілі лише обмежилися суттєвими грошовими штрафами та вигнанням їх із міста терміном лише на п'ять років.

У 1363 р. Сієну охопила епідемія чуми, наслідки котрої посилили голод та тривалі набіги кондотьєрів. У цій обстановці, у січні 1363 р. урядом республіки було обрано двох громадян задля замирення із «усіма тими, хто був або вигнаний, або ж засуджений». Таким чином, Джованні д'Аньйоліно Салімбені повернувся до міста, він заплатив за своє повернення велику суму грошей владі – так, його штраф склав 1240 лір та став другим за величиною після суми котра була присуджена Нанні ді Ріккардо Марці, котра склала 1600 лір. Усе це всеж не дуже поліпшило фінансове положення Сієни [36, с. 599-602]. Фінансова неспроможність влади, яка з'явилася, призводила до її зростаючої залежності від нобілів та загалом загострення внутрішньополітичної ситуації наприкінці 60-х рр. XIV ст. У результаті всього вищезазначеного відновилася стара ворожнеча між Толомеї та Салімбені. Кожне із цих сімейств, за підтримки своїх прихильників, дуже прагнуло утвердитися при владі.

«Сієнці у цей час управлялися Дванадцятьма синьйорами та Капітаном Народу гонфалоньєром Справедливості ... управління

Дванадцяти поділилося на дві частини: одна з них стала називатися Каніскьйо (Canischi), інша частина дістала назву— Грасселлі (Grasselli), Каніскьйо об'єдналися разом з Толомеями, а Грасселі об'єдналися з Салімбені».

У квітні 1368 р. Каніскьйо разом з Толомеями, котрих підтримували сім'ї нобілів Сарачіні, Пікколоміні та Черетані, здійснили спробу державного перевороту, котру Грасселлі (із Салімбені) вдалося припинити. Позиції однієї частини уряду, яку підтримували Салімбені, змогли зміцнитися у травні, часу коли стало відомо про приїзд імператора Карла IV до Італії. Джованні Салімбені було відправлено у складі посольства до Ломбардії на зустріч з імператором, підтримка котрого забезпечила йому триумфальне повернення до Сієни. Авторитет його на цей момент був настільки високим що, можливо, йому би і вдалося узаконити свою владу, проте сама доля розпорядилася інакше. 2 серпня 1368 р. - через декілька днів після свого повернення, Джованні д'Аньйоліно Салімбені трагічно загинув у результаті нещасного випадку. Він не встиг реалізувати свої честолюбні плани. Смерть Джованні д'Аньйоліно Салімбені «привела місто у надзвичайно поганий стан» – за словами хроніста. Урочистий похорон Джованні д'Аньйоліно Салімбені ознаменував собою початок нового періоду міської історії.

Вже 2 вересня 1368 р. нобілі розпочали нову спробу аби повалити уряд Дванадцяти синьйорів. Всі вони «... зібралися разом та пообіцяли дрібному народу та Дев'яти», що вони «... реформують управління по-своєму». Після цих слів вони захопили палац та встановили у місті свою владу – таке повідомлення про ці події залишив нам хроніст [71, с. 166].

До влади прийшов уряд Консулів, до складу котрого увійшли десять нобілів та три Пополани із партії Дев'яти. Він проіснував трохи більше ніж два тижні. У хроніці Донато Нері та його сина Нері мова йде про те, що до його складу увійшли представники від п'яти перших «сімейств» нобілів: Толомеї, Пікколоміні, Салімбені, Малавольті та Сарачіні, і також п'яти інших «сімейств» нобілів: Россі, Малескотті, Фортегуеррі, Санседоні й Торначіні [45, с. 98-100].

Імператор, отримавши звістку про це, надіслав до Сієни свого намісника – мессіра Малатесту да Ріміні разом із загоном 800 кавалеристів задля підтримки Салімбені й «додічіні». Крім того, проти цього уряду нобілів виступили також і інші пополани. А 23 вересня «... народ разом з мессіром Малатеста реформували місто, до якого тепер увійшли: 3 представники Дев'яти, 4 представники – Дванадцяти та 5 – дрібного народу». Бунтівні нобілі Малавольті, Толомеї, Пікколоміні та Сарачіні всі були вигнані з уряду, вони втекли з міста. Толомеї з Малавольті вдалося захопити декілька населених пунктів у Сієнському контадо. Салімбені ж підтримали уряд, вони виступили «ворогами Малавольті та інших благородних». За цю підтримку вони отримали значну за розміром грошову компенсацію та шість замків у Сієнському контадо. Малатеста призначив нового подесту, проте сам він продовжував залишатися у місті, у якості гаранта порядку.

Імператор Карл IV, котрий з'явився у Сієні у середині жовтня, був з радістю зустрійтий городянами, він знову зупинився у палаці Салімбені. Під час свого триденного перебування у Сієні - 12-14 жовтня, він схвалив новий склад уряду, звільнив із в'язниці в'язнів та отримати доволі щедрі дари від городян і, залишивши у Сієні свою дружину, котра продовжувала приймати подарунки, сам

відновив свій шлях до Риму. Тим часом, вислані із міста Толомеї й Малавольті встигли захопити ще декілька населених пунктів у Сієнському контадо. 18 листопада було скликано Раду комуни, на котрій було вирішено вислати представників сімей Малавольті, Толомеї, Фортегуері, Черетані, Сарачіні та Пікколоміні з території сієнської держави. Урядом було зібране військо, котре повинно було виступити проти них у грудні. Але 11 грудня вибухнуло нове повстання, яке було підготовлене «... мессером Малатести, партією Дванадцяти та Салімбені і декотрими із дрібного народу ... » [45, с. 101-103]. Це повстання було спрямоване проти Дев'яти, проте призвело до вигнання із уряду не лише Дев'яти, проте і Дванадцяти, до цілковитого оновлення його складу - до п'яти представників від «дрібного народу» було додано ще десять членів з цього прошарку. Таким чином, була утворена Колегія П'ятнадцяти Реформаторів, що скликала у грудні 1368 р. Головну раду комуни, котрою було прийнято рішення про створення нового уряду Реформаторів чи П'ятнадцяти.

3.2. Правління Уряду П'ятнадцяти синьйорів

Новий уряд П'ятнадцяти складала «дрібні пополани». Хроніст нам повідомляє, що «новескі» та «додічіні» одразу виступили проти нього: «Хай живуть Дев'ять та Дванадцять!» - говорили вони. Значний тиск із боку інших угруповань змусив «ріформаторів» 16 грудня 1368 р. допустити до уряду представників «новескі» та «додічіні». Вони отримали, відповідно, три та чотири місця у уряді П'ятнадцяти синьйорів. Глава уряду – Капітан народу та гонфалоньєр справедливості, так само як і більшість членів уряду, був

представником від «дрібного народу». Всі вони були названі Захисниками.

Проте, незважаючи на це боротьба між угрупованнями продовжувалася. І, коли 22 грудня імператор Карл IV, повертався назад з Риму та з'явився у Сієні, йому була подана петиція. У петиції говорилося про зловживання Дев'яти. Імператор Карл IV ініціював скликання Головної ради, котра зібралася 26 грудня нею було прийнято рішення про збереження існуючого політичного становища [52, с. 145-146].

Тим часом вигнані із Сієні нобілі продовжували брати у облогу місто, цим було викликано у місті голод. На тлі загострення соціальної напруги, 18 січня 1369 р. у Сієні знову спалахнуло нове народне повстання. Це повстання було підготовлене «додічіні», за котрими, за словами хроніста, стояли «Салімбені та імператор разом з Малатести ...». Імператор Карл IV знов спробував організувати переворот на користь «додічіні». А відповіддю на вигнання «новескі» із складу уряду стала мобілізація міського ополчення. Битва сил міського ополчення проти кавалерії імператора тривав, згідно свідчень хроніста, трохи більше семи годин, результатом цього бою стала повна поразка війська імператора. Після цього імператор Карл IV, що був покинутий своїм військом, почав просити у городян допомоги та прощення.

Хроніст надзвичайно барвисто описує його стан: «Імператор залишився зовсім один, він був наодинці зі своїм величезним страхом, напевне йому ще ніколи не було настільки погано. Він плакав та просив вибачення, обіймав та цілував кожного, з тих хто до нього підходив та казав: «Я був відданий мессером Малатести та мессером

Джованні, й Салімбені, й Додічі» – такі слова він повторював та повторював безліч разів».

25 січня імператор разом із своєю дружиною покинули Сієну та попрямували до Пізи, а наприкінці січня у Дуомо відбулася так звана «месса миру», на котрій ворогуючі угруповання запряглися дотримуватися між собою миру. Нобілі уклали мир із комуною, вони передали їй 8 фортець та погодилися разом співпрацювати на благо республіки.

Нажаль стан джерел не дозволяє нам досконало вивчити уряд Реформаторів так само докладно, як і попередні народні уряди. Проте, вцілому, всі дослідники підкреслюють його ширшу, у порівнянні із попередніми народними урядами, соціальну базу та відчутний демократичний характер. Так, наприклад Ф. Шевілл вважав Реформаторів «звичайними громадянами» («common people»), а на думку Ж. Люшера «Ріформаторі» представляли собою нижній прошарок городян; він вважав, що саме при цьому уряді було досягнуто найвищої точки комунальної демократії. Відомий історик мистецтва Мілард Міс, котрий вивчав участь художників у діяльності уряду Реформаторів, оцінював цей уряд як «найбільш представницький у історії тосканських комун» [58, с. 314].

Сучасним же дослідникам, наприклад - Дж. Керубіні, вдалося встановити, що переважна більшість «ріформаторі», на відміну від всіх представників попередніх народних урядів, займали свої посади у уряді неодноразово [88, р. 198]. Про соціальний склад та діяльність уряду Реформаторів повідомляють хроністи Донато Нері та його син Нері, котрі у своїй хроніці використовують для характеристики основної частини уряду позначення «істинний народ» («Populo

schietto»), та «великий народ» («il popolo del numero maggiore», «popolo maggiore»).

У тогочасних офіційних документах «пополо мінуто» називають «великим народом»- «popolo del maggior numero», а представників угруповання «додічі» - «народом середньої чисельності»- «Popolo del numero medio». Представників «новескі» називають «нечисленним народом» - «popolo del minor numero».

Ми вже зазначали, що самі хроністи представляли опозиційну «ріформаторі» партію «додічіні». Донато Нері (батько) у 1370 р., та Нері Донато (син) у 1372 р. присуджувалися до сплати штрафів саме через цю причину, вони про це повідомили у своїй хроніці. Поряд з тим і незважаючи на це, вони, описуючи події 1371 р. надзвичайно хвалили Реформаторів, характеризуючи їх так: «... вони були найчеснішими по відношенню до Комуни та найрішучішими по відношенню до сусідів ... ».

Напевне, що це відбувалося саме тому, що ця хроніка написана була як раз у період правління Реформаторів. Та, недивлячись на розширення соціальної бази влади, все ж у органах державного управління домінували «ріформаторі». Для того щоби забезпечити безпеку режиму новий уряд сформував особливу воєнізовану міську міліцію пополанів. Її головним завданням було захищати комуни від зазіхань нобілів. Але всеж, урядові Реформаторів не вдалося відновити повний свій контроль над контадо. Тут продовжували тривати різні заворушення, відбувалися навали кондотьєрів та хвилювання у комунах, також тут різко посилилася у цей час влада землевласницької аристократії. Так, у 1369 р. графи Альдобрандескі оголосили Сієні війну. Вони періодично здійснювали руйнівні набіги на Марсіліану, Монтікьєлло, Арчідоссо та інші міста

контадо. Так само загони кондотьерів продовжували роззоряти міську округу.

До того часу, як Сієні все ж вдалося позбутися від них, вони встигли розрушити та спалити біля двох тисяч будинків які були розташовані у її контадо. Складне зовнішньо- та внутрішньополітичний становище Сієни також значно ускладнювався і початком фінансової кризи, швидким зростанням державного боргу та гострою нестачею продовольства. Уряд П'ятнадцяти зменшив ціни на хліб і інші продовольчі продукти, але усі ці заходи ненадовго допомогли стабілізувати обстановку. У 1370-1371 рр. міста Тоскани, і Сієна була не виключенням, спустошив голод, котрий і став основною причиною нового повстання у Сієні, що відбулося у липні 1371 р.

Згідно повідомлень Нері Донато, ядром цього повстання була так звана «Компанія Гусениці». Повідомляючи цю інформацію, хроніст напевне, мав на увазі військову організацію однойменної контради дель Брук. У ній проживали найбідніші та найбільш постраждали від голоду робітники та ремісники цеху Лана. Згідно свідчень хроніста, на початку липня 1371 р. робітники та чесальники цеху Лана почали вимагати, щоби їм платили справедливо, відповідно до розпоряджень комуни, а не цеху. Такий виступ поступово розрісся у ціле повстання, результатом котрого стало створення нового уряду, який тепер складався виключно з «народу» [71, с. 170-171; 75, с. 72-102].

«Новескі» разом з «додічіні» у відповідь на це створили новий орган влади – Раду Реформаторів. Вона складалася із 300 городян Сієни (до неї входили по 100 чоловік від кожної терції). Рада Реформаторів призначила шістьох капітанів – по два капітани від кожної терції міста. Вони звільнили перебуваючих на той час під

вартою представників опозиції із партій Дев'яти, Дванадцяти та нобілів, надавши їм можливість залишити місто. Ці дії обурили повсталих із компанії Гусениці, і 29 липня вони знов вийшли до Палаццо Пуббліко з вимогою розправи над представниками Дев'яти та Дванадцяти. Згідно повідомлень хроніста, тоді партія Дванадцяти разом із Салімбені, Капітаном народу та гонфалоньєром – главами терцій, – склали змову, метою цієї змови було повалення існуючого уряду[71, с. 170].

Салімбені передусім переслідували у цьому особисті інтереси. Вони прагнули, за словами Нері Донато, передусім розправитися із своїми основними ворогами – Толомеями. Великих розмірів армія, що була споряджена Салімбені, за підтримки змовників підступила до міста [42, с. 240-241]. За їх планом передбачалося що у ніч на 1 серпня Капітан народу – Франчіні дель Маестро Наддо мав відкрити заgonу Салімбені міські ворота. Згідно плану передбачалося, що на ранок 1 серпня гонфалоньєром на чолі загонів (а хроніст зауважив, що усі гонфалоньєри належали до партії Дванадцяти, кожен із них очолив загін у 600 чоловік) мають встановити контроль над терціями і, закривши таким чином усі міські ворота «... вони плрубають на шматки співтовариство Гусениці, Толомеїв, представників Дев'яти та єпископа ... а після цього Додічі та добрі люди реформують місто по-своєму» [71, с. 171-173].

Дізнавшись про цю змову ще напередодні виступу його учасників, уряд зміг заарештувати декількох із них, у тому числі і главу уряду, Капітана народу. Усі перераховані події розгорталися за задалегідь розробленим планом: 30 липня гонфалоньєри змогли захопити території своїх терцій та рушили до Палаццо Пуббліко, вони хотіли взяти його штурмом.

Проте штурм палацу не вдався, саме тому міське ополчення і вирушило до району євреїв, де і розправився із повсталими із компанії Гусениці. Хроніст досить докладно описав те побоїще, котре тут розгорнулося. Хроніст явно співчував повсталим, він написав наступне: «... їх били, гнали їх луками та палестрами та шаблями, вони бігли, натикаючись на стіни ... І декотрі із компанії Гусениці кричали такі слова: «О, благородні, о Дев'ять, змилуйтесь, пожалійте ваш народ!».

Після всього цього продовжувала тривати боротьба угруповань Дев'яти та Дванадцяти, котрі виступали у союзі із Толомеями та Салімбені, відповідно. Угруповання Дев'яти перемогли представників Дванадцяти у серпні. Трьох представників Дев'яти було офіційно включено до складу уряду, вони фактично очолили уряд міста [75, с. 99-100].

1 серпня союзника Дванадцяти – Капітана народу Франчіні дель маестро Наддо було страчено на Кампо, також розпочалися страти і інших членів угруповання дванадцяти, а усіх прихильників Дев'яти було повернуто із заслання [71, с. 177]. Згодом було засновано спеціальна комісія із трьох громадян. Ця комісія отримала повноваження засуджувати будь-якого громадянина Сієни. У результаті діяльності цієї комісії, згідно повідомлень хроніста, було засуджено 131 осіб – із числа «середніх пополанів», 85 із числа «дрібного народу», 12 представників сім'ї Салімбені та 12 представників «новескі». Всіх їх було засуджено за зраду своєї партії [71, с. 178].

Отже, результатом повстання компанії Гусениці було входження до нового складу уряду Реформаторів або П'ятнадцяти синьйорів, дванадцяти членів нової групи народу, хроніст представників яких

назвав «справжнім народом» та ще трьох прихильників Дев'яти. Таким чином, знов піддалося змінам співвідношення сил головних сімей грандів Толомеї – Салімбені. Преревага відтепер перебувала на боці Толомеїв. У той же час суспільно-політичні умови діяльності уряду Реформаторів у Сієні все продовжували залишатися надзвичайно несприятливими. Так, у квітні 1372 року знову стало сімейство Салімбені ядром змови, участь у котрій брали також представники угруповання Дванадцяти та народ.

Багатьох «додічні» (серед котрих до речі був і сам хроніст Нері Донато) було засуджено, декотрі із них були вислані із міста, а представники Салімбені лише заплатили штраф. У жовтні 1372 р. подібна ситуація повторилася. Нова епідемія чуми охопила місто у 1374 р. Наслідки цієї епідемії посилив голод. Салімбені із своїми союзниками Дванадцятма та усіма «скривдженими» владою комуни разом розв'язали війну. Вони протягом декількох місяців тримали у облозі сільські комуни Боккеджіано та Монтемассі. Уряд знов був змушений проводити військові дії. Мир із Салімбені було укладено у наступному, 1375 році [42, с. 242-243].

Таким чином, лише після багатьох років своєї боротьби комуна змогла впоратися із ними остаточно (проте самі Салімбені не погоджувалися визнати умови миру аж до 1418 р.). Сієна піддалася у 1375 році руйнуванню кондотьєрів під командованням Джона Хоквуда (Джованні Акуто). У 1377 р. на територію Сієни вторгся кондотьєрський загін бретонців, тоді Салімбені та Толомеї були амністовані. Послаблення центральної влади у важких умовах міжпартійної боротьби призвело до значного посилення нобілів. Другою причиною значного зростання впливу аристократії стало

розпочате у той час виведення капіталів із фінансового та торгового секторів та їхнє вкладення у придбання різних земельних ділянок.

Отже, Сієнське контадо повністю вийшло з-під контролю республіки, воно повністю перейшло під владу місцевих аристократичних родів. Практично уся долина річки Орсіо опинилася у руках Салімбені. У 1383 році Сієну знов охопила чума. У Сієни не вистачало коштів не лише на ведення нею самостійної зовнішньої політики та відновлення експансії у Тоскані, а навіть не вистачало на контроль над своєю власною територією (див. додаток А2). У 1384 р. місто Ареццо, про купівлю котрого сієнці вели довгі переговори із анжуйцями, було продане Флоренції [44, с. 366].

Значне невдоволення урядом Реформаторів 1385 р. було знов спровоковане сімейством Толомеї (за цим сімейством стояла флорентійська влада). Це вилилося у нове масове повстання у Сієні. Цей виступ мав наслідком повалення уряду та вигнання «ріформаторів» із республіки. Проте переворот 1385 року не призвів до стабільності. У Сієні міжпартійна боротьба продовжувалася. Жодне із політичних угруповань не мало достатніх сил для встановлення свого одноосібного правління. У результаті цього у Сієнській республіці так і не вдалося створити тогочасну ефективну демократичну державу.

3.3. Комуна та народні коаліції наприкінці XIV ст.

Флоренція у середні віки була містом невеликим за європейськими масштабами, проте в італійську історію вона увійшла, у ролі одного із найбільших політичних й культурних центрів Апенінського півострова. Це місто виникло на берегах річки Арно, котра була невеликою, проте славилася своїми паводками. Люди здавна оселялись на цій території, спочатку тут існувало поселення етрусської

культури Вілланова. У часи Римської імперії Флоренція не відрізнялася від інших провінційних італійських міст, але після її загибелі місто стало центром Тосканського маткграфства. Збереглися легендарні свідчення про те, що місто було знищене лангобардами, а згодом було відбудоване Карлом Великим у 786р. У IX-X ст. Флоренція зростає і з феодального міста перетворюється на торгівельно-ремісничий центр. Саме від цього часу тут починає розвиватися виробництво сукна, посередницька торгівля та банківська справа. На рубежі XI-XII ст. флорентійці укріплюють своє місто, побудувавши друге кільце стін до 1172 р., а перші стіни були побудовані ще у античні часи. Зростання міста розпочалося із XII століття – житлові будинки будувалися вздовж доріг. В роки Данте місто обводилось третім рядом стін. Будівництво нових стін велось від 1284 р. 133 роки, площа між новими стінами в вісім раз перевищувала площу у середині самого міста. Топографія міста зконструйована до XIV ст. майже не мінялося до об'єднання Італії. У роки розквіту, населення середньовічної Флоренції досягло 130 тисяч жителів.

Розквіту міста сприяло вдале географічне положення в центрі багатого сільськогосподарського району, на перехресті торгових шляхів, які об'єднували північні й південні райони Апенійського півострова. Місто знаходилось менш ніж у ста кілометрах від моря.

У 1387 році, перебуваючи у обстановці політичної нестабільності, скориставшись повстанням у Монтепульчіано, Флоренція захопила Монтепульчіано та інші сієнські землі [74, с. 98].

Сієна внаслідок цього змушена була перейти на бік супротивників флорентійців. Так, у 1389 р. вона уклала угоду із Міланом, ця угода була спрямована проти Флоренції, вона стала основною опорою експансії у Тоскані міланського герцога Джан Галеаццо Вісконті.

Між Флоренцією та Сієною вибухнула війна, коли це сталося Толомеї відкрито перейшли на сторону флорентійців. Один з представників сімейства Толомеїв - Берточіо Толомеї був призначений капітаном флорентійського війська, він командував руйнівними набігами на сієнське контадо [74, с. 100-106].

Війна із флорентійцями за Монтепунчіано успіху Сієні не принесла, у 1399 році Сієна змушена була перейти під владу Мілану. Наприкінці XIV – поч. XV ст. Сієна на короткий час (з 1399 по 1404 рр.) потрапила під владу міланських герцогів Вісконті.

Відмова республіки від своєї незалежності яскраво свідчила про її нездатність змагатися проти великих державам та стала головною ознакою поступового витіснення Сієни на другорядні ролі у політичній системі Італії. Величезна держава Джан Галеаццо Вісконті що у Північній та Середній Італії невдовзі розпалася, це сталося незабаром після смерті герцога у 1402 р. Тоді Сієна оголосила про свою незалежність, їй вдалося вигнати міланських чиновників і у 1404 р. вона уклала мир із Флоренцією [45, с. 100-101].

Якщо говорити про економічний розвиток Сієни, то варто зазначити, що у Сієні не склався такий тип економіки, при якому були б урівноважені промисловість, банківська справа та торгівля, так як це було у Флоренції. Сієнська банківська система, котра була блокована венеціанцями, змушена була переорієнтовуватися на інші фінансові центри півострова. Загалом Сієнська економіка потрапила у залежність від економіки флорентійської. Саме це і стало прологом військового та політичного завоювання Сієни Флоренцією у II-й пол. XVI ст. Такими об'єктивними економічними змінами визначалася роль певних соціальних прошарків у громадському житті Сієни у період пізньої комуни.

на зміну Реформаторам у 1385 р. прийшов уряд, котрий був сформований із представників Дев'яти, Дванадцяти та нового прошарку народу, так званих «Пополарів». Партію «пополарів» сформували цехи ремісників та наймані робітники. Саме ця партія і стала останньою із усіх народних партій пізньосередньовічної Сієни. Кінець століття ознаменувався цілою низкою короткострокових коаліційних урядів Десяти (у 1386-1387 рр.), Одинадцяти (у 1388-1398 рр.) та Дванадцяти синьйорів (у 1398-1399 рр.) [45, с. 101-102]. Будь-яка зміна влади ніколи не призводила до її стабілізації, а міжпартійна боротьба завжди тривала, у жодного із політичних угруповань не було достатніх сил для встановлення свого одноосібного правління, всі вони лише прагнули поліпшити власні політичні позиції, тому і вступали у союзи, що були продиктовані конкретними короткостроковими інтересами. Постійно спираючись на підтримку інших політичних сил чи то нобілів, чи Флоренції, або імператора – усі ці партії намагалися досягти компромісу у коаліційних урядах.

Отже, до кінця XIV ст. у Сієні сформувалися політичні угруповання – так звані «монті» (monti), котрі об'єднували громадян за принципом соціального статусу. Спочатку тут з'явилися нобілі чи «благородні» (gentiloumini) та «новескі» (noveschi) що були колишніми членами уряду Дев'яти, згодом «додічіні» (dodicini) це була верхівка цехів, до котрих згодом додалися і «ріформатори» (riformatori), котрі представляли інтереси членів «молодших» цехів, «дрібних пополанів», «пополарі» (popolari), котрі об'єднали ремісників з найманими робітниками, які не входили до цехів. Кількість та склад цих партій протягом усього наступного XV ст. залишалися незмінними.

ВИСНОВКИ

Від самого початку свого існування Сієнська комуна залишалася ареною боротьби та взаємодії між інтересами різних соціальних верств та груп. Прихід до влади у Сієні пополанів відбувався поетапно та поступово. Він був тісно пов'язаний із зовнішньою політикою комуни - боротьбою гібеллінів та гвельфів, суперництвом із сусідньої потужною Флоренцією. Перехід Сієни наприкінці XIII ст. у табір гвельфів, відсторонення від влади у комуні нобілів та прихід до влади пополанів – все це ознаменувало початок нового етапу комунальної історії.

Соціально-політичні уявлення пополанських хроністів у повній мірі відобразили тієї дух епохи - її суперечливість, перехідний характер, багатоплановість, боротьбу старого проти нового. Тут поєднувалися елементи традиційного середньовічного та нового світського й прагматичного світогляду. Говорячи про елементи традиційні у уявленнях сієнців, варто зазначити панування принципу Божественного всевладдя, та таку властиву релігійному світогляду полярність у сприйнятті світу: добре правління – погане правління, нобілі – пополани, гвельфи – гібелліни, згоди – розбрати і т. д. Нове знайшло своє відображення у появі, поряд із християнськими, нових світських етичних норм у оцінці хроністами людей та їхніх вчинків, у описах ними подій міського життя, у зростанні їхньої міської самосвідомості. Характерними проявами елементів нового світського та прагматичного світогляду стають - ставлення до територіальної експансії Сієни як до успіху, ставлення до багатства – як до головної умови благополуччя міста, ставлення до ощадливості жителів міста – як до чесноти.

Сієнське міське населення у I-й пол. XIV ст. було представлено декількома соціальними верствами. А саме: невеликою групою грандів або ж нобілів, котрі незважаючи на своє офіційне виключення із уряду, стали продовжувати брати активну участь у економічному житті комуни; багатою пополанською верхівкою, котра перебувала при владі – купцями та банкірами, значним прошарком середніх пополанів – ремісників, цехових майстрів, представників цехів, котрі не брали жодної участі у уряді Дев'яти, міськими низами – бідними ремісниками та найманими робітниками цехів. Два останніх прошарки, котрі поки що не брали жодної участі у політичному житті міста, починаючи від сер. XIV ст., починають демонструвати свою готовність до такої участі.

Правління Дев'яти синьйорів, котре здійснювалося згідно із законами кін. XIII ст. та Конституції поч. XIV ст., купецькою верхівкою міста, на ділі включало у себе і нобілів. Така присутність представників нобілітету у народному уряді, їхні тісні ділові відносини із членами уряду, фінансове становище провідних сімей нобілів – усе це могло свідчити про те, що загалом політика уряду Дев'яти синьйорів значно сприяла їхнім інтересам. У суспільно-політичному житті Сієни у цей період нобілі фігурують, залежно від конкретної ситуації, у одних випадках у якості друзів комуни, у інших - у якості її ворогів. Адже, із одного боку, сама практика міського життя сприяла зближенню нобілів та пополанів, разом вони виступають як на війні, так і у діловому житті. З іншого ж боку, нобілі, що були відсторонені від влади та позбавлені свого колишнього політичного статусу, та пополани, котрі «позбавили» їх їхніх політичних прав та сформували свій власний уряд, протистояли один одному як політично так і психологічно, все це підтверджують

матеріали хронік. Крім того, надзвичайно важливими частинами соціальної структури міста виступали його цехова та військова організації.

У зазначений період продовжували тривати зміни соціально-політичної й демографічної структур Сієни. У обстановці бід, поступового економічного занепаду та постійних воєн на арену політичного життя Сієни вийшли представники соціального прошарку, які позначалися сучасниками терміном «дрібний народ». Уся багатогранність цього терміну, котрий хроністи-сучасники відносили і як до членів уряду Дванадцяти, так і до представників наступних урядів, була обумовлена невизначеністю цього соціального прошарку та різноманіттям соціальних категорій його котрі формували.

На протязі тринадцяти років у Сієні при владі перебував уряд Дванадцяти (переважно з представників середніх верств, цехової верхівки). Тут варто відзначити довготривале партнерство цієї соціально-політичної групи із представниками сімейства нобілів Салімбені. Уся слабкість уряду Дванадцяти котра в першу чергу виражалася у його нездатності контролювати велику територію сієнської держави, поступово призвела до зростання та посилення влади нобілів, котрим у цей час вдалося зайняти усі важливі адміністративні пости у контадо. Так само, як і під час правління Дев'яти синьйорів, відомі сім'ї міських нобілів Галлерані, Буонсіньйорі, Пікколоміні та Салімбені виступали у ролі головних покупців придбаних комуною земель.

У II-ій пол. XIV ст. цей процес зміг досягнути свого максимального розвитку. У подальшому політичному житті комуни відіграли велику роль події кінця вересня 1368 р., оскільки усі

наступні уряди, котрі керували містом впродовж кін. XIV-XV ст., всі формувалися на підставі коаліційної принципу. До їх складу входили колишні члени народних урядів Дев'яти та Дванадцяти, і представники інших прошарків народу.

Соціально-політична практика II-ої пол. XIV ст. не лише рельєфно окреслила протиріччя, але й також показала зв'язки нобілів із пополанами. Разом із тим, від поч. 70-х рр. значно гостріше, аніж у відносинах між нобілями та пополанами, почали проявлятися конфлікти усередині різних прошарків «народу», яскравим свідченням чого є опис хроністами-сучасниками повстання компанії «Гусениці» у 1371 р. та подальших політичних змін.

Міжпартійна боротьба котра тривала на протязі всього століття й досягла максимальної своєї гостроти у II-ій половині століття, призвела до нестабільності державної влади й істотного послаблення республіки.

Починаючи від сер. XIV ст. громадяни які брали участь у діяльності народних урядів, самі ставали членами своєрідних політичних партій або угруповань, так званими «монті». Саме тому до кінця століття у сієнському політичному житті фігурували вже чотири «народні партії»: Дев'яти, Дванадцяти, Реформаториїв та Пополарів, і партія нобілів. Незабаром Сієнські партії стали провідним елементом політичної системи республіки. Найгостріша соціальна боротьба у Сієні призвела не до поступового згорання демократичних елементів, так як це сталося у Флоренції, а до перемоги у її політичному житті наприкінці XIV ст.